

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Opłata pocztowa uiszczona gotówką

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
XI. Річник

ЧИСЛО 2. ЛЮТИЙ 1939

Памятник на могилі поляглих у бою з Татарами в 1442 р. в Гологорах (т. зв. „св. Марко").

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

УНІСОН

Нераз стрічаю я тебе, мій друже,
І щось мов візія встає, мов сон
У памяті моїй — таке райдужнє —
Такий промінноясний унісон!..

Твоє лице гаряче, мов у Хорса,
У наступах постріляне колись,
Горить — як і бувало... Очі Марса
Крізь муть рожеву мечуть гордий блиск.

Так як колись гляділи на пікети
І на цівки наїжених рушниць —
Кривава мідь чорніла в еполетах —
І торсо римлянина — як колись!..

Сталевий усміх пана-ґенерала,
Що тричі виграв свій останній бій —
Хоч там... теді... як лист когорта впала,
І батарей вогонь згас на горбі...

Хоч там шляхи на злотобанний Київ
Давно-давно тернами заросли
І з серця час юнацьку силу виїв —
Та усміх той лишивсь таки цілий!..

І в ньому далі блискає й зоріє —
Йдуть сурми в прозолоть на Житомир
І бє чолом до лун грізна стихія
І меч гримить об сталевий панцир...

Так як колись бурунами в дорогу
Тремкі, гарячекрилі йдуть думки
А вітер в прапорах на перемогу
Шумить під ритм розгойданий, дзвінкий.

Так як колись, коханий, любий друже!..
Хоч вже нема шоломів, караџен, —
Та кров по давньому у жилах кружить
І тче стару леґенду кантилен...

І хочеться на ґрифа скоро сісти
Під шум когорт і брязкіт галябард
І здоганять літа у куряві вогнистій,
Що полетіли десь у соняшний Асґард.

І здоганять на калиновім мості
Ту юність нашу, як вишневий квіт —
Щоб раз... ще раз прийшла до нас у гості
Із рокотанням сурм і золотих трембіт!..

Нераз стрічаю я тебе, мій друже,
І щось мов візія встає, мов сон,
У памяті моїй — таке райдужнє —
Такий промінноясний унісон!..

Наша дипльоматична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919—1920.*

Написав: П. Карманський.

В січні 1919 р. готовилася до виїзду до Риму до уряду Італії дипльоматична місія від Директорії УНР., якої головою був проф. Дмитро Антонович. З нагоди висилки цієї місії виринуло питання висилки такої самої місії до Ватикану. Кандидатом на її голову намічено ґр. Мих. Тишкевича, якому придано мене в ролі секретаря. Та тодішній голова ради міністрів, В. Винниченко, не погоджувався на особу ґрафа з принципіяльних мотивів, і справа загаялася. Всеж в лютім я з доручення уряду виїхав заграницю і після ріжних перепон і паспортових труднощів добився в останніх днях березня до Швайцарії, до Льозанни, де перебував від ряду літ ґр. Тишкевич.

Місія до Ватикану в очах соціяльних демократів і соціялістів-революціонерів, які складали уряд Директорії, була непопулярна і вона зразу мусіла боротись з фінансовими труднощами, тим паче, що саме з моментом мого приїзду до Льозанни „царські" рублі, якими розпоряджала наша каса у Швайцарії, втратили зовсім своє значіння. Ні з чим було їхати до Риму, і ґраф Тишкевич, в перших днях травня, доручив мені поїхати до уряду Директорії з метою поширити місію новими урядовцями і здобути фонди на її утримання. Сам він згодом поїхав до Риму, а що мав титул папського ґрафа, добре відомий у ватиканських колах як ревний католик, то його без труднощів прийняли і акредитували при Ватикані, а папа Венедикт XV. визнав в особі С. Петлюри суверена У. Н. Республики, і з його доручення державний секретар кард. Ґаспаррі відручним письмом до Петлюри дав вислів щирої симпатії Ватикану для нової Держави. І тоді, як напр. Литва і Латвія довгий час мусіли добиватися свого признання Ватиканом, навіть користуючися нашим підтримом, Україну зразу таки Ватикан визнав як суверенну державу і наша дипльоматична місія при Св. Престолі дістала всі атрибути дипльоматичного представництва нарівні з іншими европейськими амбасадами.

В тому самому часі я, попавши в Галичині на саму офензиву Галлера і не маючи змоги виїхати на Захід, бо уряд Директорії перейшов за Збруч і мав важніші справи за справу місії, я мусів перейти вкупі з армією всі перипетії аж до памятного ексоду за Збруч і мандрівки по Поділлі аж до дня, коли від большевиків відбили столицю України. За той час ґрафа Тишкевича делеґував уряд на голову місії на Мирову Конференцію до Парижа. Тоді міністерство закорд. справ доручило мені представити на голову місії при Св. Престолі іншу особу і на мою пропозицію виробляло документи для о. Франца-Ксаверія Бонна. Та тодішній, відкликаний вже урядом міністр Вол. Темницький, що урядував ще чомусь заграницею, вислав до Риму замість мене В. Лучинського. Спираючися на своє доручення, він після мого приїзду з України до Відня сконфіскував акредитив на гроші на утримання місії, який на моє імя виставило міністерство в Камянці Под., заявляючи, що ані я, ані новопризначений о. Бонн до Риму не поїдемо. З тим його диктатом ніхто не рахувався і в листопаді того року ми з о. Бонном, хоча без фондів на утримання місії, всеж виїхали в місце нашого призначення.

Борючися з фінансовими труднощами, ми робили, що було в наших силах.

Перепон з боку Ватикану ми не зустрічали ніяких. Навпаки, і державний секретар кард. Ґаспаррі і папа Венедикт XV. ставилися до української держави, як не з ентузіязмом, то певно без застережень.

Вже на першій авдієнції о. Бонна в кардинала секретаря дали обіцянку для Галичини фінансової допомоги від Ватикану і в місяці лютні 1920 р. Св. Престіл призначив на цю ціль суму 100.000 лірів, яку пізніше доповнено сумою 50.000 лірів з фондів Конґреґації для східніх обрядів у формі допомоги для священиків.

У звязку з тим дня 22. лютня 1920 р. папа прийняв на авдієнції, опріч голови місії, представників нашої громади на еміґрації в Римі і запевнив приявних, що дбатиме про „своїх синів з України". За той час я зладив довший меморіял до папи, в якому зясував скрутне положення нашої Церкви. Його надруковано в сотні примірників і вручено його папі на авдієнції дня 30. березня. Папа зараз і познайомився з його змістом і запевнив, що зробить, що буде в його силі, щоб долю принаймні нашого духовенства облегчити. Ми цей меморіял вручили усім амбасадам при Св. Престолі і визначнішим представникам Церкви та політикам.

Вже раніш папа Венедикт XV. для зорієнтування в справах України назначив о. І. Дженокія візитатором для України і з цього приводу наша місія влаштувала в одному з визначніших готелів Риму дня 18. березня дипльоматичний обід, в якому взяли участь секретар-шеф Конґреґації для Східньої Церкви кард. Маріні, архієп. Черетті (тепер кардинал, держ. секр.), підсекретар монс. Шедескіні, інші церковні достойники та представники українського дипльоматичного корпусу.

В тому часі справа української держави в колах Ватикану, головно для папи була чи не найважнішою проблемою. З її існуванням Ватикан звязував великі для себе надії і вже заздалегідь готовився до великої місії на Україні. Тимто не дивниця, що папа, з огляду на задуманий виїзд

*) Ця стаття з технічних причин не увійшла до Календаря-Альманаха „Червоної Калини" на 1939 р.

о. Бонна з о. Дженоккієм, запрошував мене, щоб я у всяких справах зголошувався на авдієнцію, впевняючи, що завжди мене щиро приймуть.

Та справ важніших не було і мені доводилося тільки інтервеніювати у справі арештованих о. Онишкевича та о. Юрика, у справі деяких полонених в Італії кандидатів духовного стану, у справі призначень деяких крилошан львівської митрополичої капітули і відновлення ріжних титулів юрисдикції на терені давньої Росії для митрополита А. Шептицького.

З огляду на матеріяльну скруту, почасти і з вини о. Бонна, в місяці жовтні 1920 р. я виїхав з Риму до Відня в тій думці, що скоро обидва з о. Бонном вернемося. І тому я навіть не оповістив у Ватикані про свій виїзд.

Та вернутися так і не довелося. Причиною був повільний розклад уряду України, що після київської анабази, опинився на еміґрації в Польщі.

Через непевне положення і о. Дженоккі не зараз відвідав Галичину, і наперед був зневолений виїхати з Варшави до Відня, а коли аж згодом дістав від польського уряду дозвіл на віз до Галичини, то за той час його ентузіязм для відродженої України охолов, його інформатори з духовних кол на місці „протверезили“ його, і він замість сподіваних користей приніс нам хіба шкоду.

Так покінчилася наша акція на терені Ватикану, акція, що мала прегарні початки для нас і для католицької Церкви заповідала як найкращі вигляди, а на жаль покінчилася скоро, не залишаючи ніяких важніших наслідків.

Все ж це була єдина з трьох наших дипльоматичних місій в Італії, яка щось робила і одна з небагатьох наших місій акредитованих урядами та признаваних іншими амбасадами.

Це треба записати на рахунок першого та другого голови місії. Перший, ґр. Тишкевич, мав широкі знайомства, головно в церковних колах, та втішався авторитетом; другий, о. Бонн, був людиною дуже рухливою і вмів використати кожну нагоду. Використовуючи своє становище дипльоматичного представника України, він не поминав і світових політичних чинників, щоб справу української державности спопуляризувати. Тимто й не диво, що коли вернувся зі своєї подорожі до Риму, то у Відні висловив передомною здивування, що знайшов у Римі, головно в церковних колах, такі добрі інформації в українській справі.

Чи о. Бонн працював для нашої справи щиро та з переконання, бо дехто піддає це у сумнів, мені важко це вирішити. Від себе можу сказати, що я помічав аж забагато ревности в його праці для української справи, очевидячки в тому часі, як ми працювали вкупі. Про його роботу після його виїзду з Риму не можу сказати нічо.

Слід замітити, що в часі свого побуту в Римі митрополит Шептицький увійшов у контакт з маркізом Францескіні, італійцем, що мабуть для заспокоєння своєї амбіції, зголосив свою охоту заступати ЗУНР перед Св. Престолом безкорисно, ба навіть відступав свою палату на осідок нашої амбасади, і домагався тільки назначення секретаря українця, якого утримання пішло би на рахунок Уряду. І я дістав уже призначення на секретаря та для мене готовили відповідні документи, коли наспіло до Уряду повідомлення Ватикану, що він з певних оглядів на особу Францескіні не може дати згоди, у звязку з тим вийшло бажання назначити головою місії кого іншого.

З огляду на брак фондів справу місії після того остаточно похоронено. О. Бонн згодом виїхав до Півн. Америки, а мені постелилася дорога на другу півкулю.

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

По важких роках господарчої скрути, що найбільше діткнула саме видавничий і книгарський рух, проявила „Червона Калина“ в 1937. і 1938. р. р. живу видавничу діяльність. Накладом Видавництва появилися в тому часі великі, цінні книги, на першому місці дві монументальні монографії: Т. І. „**Історія Леґіону Українських Січових Стрільців**“ О. Думіна і „**Золоті Ворота**“ (Історія СС.). Світлій Памяті Начального Вожда УГА Ґенерала Мирона Тарнавського присвятила „Червона Калина“ великий Альбом „**Памяті Вожда УГА**“.

Окремо появилися в бібліотеці „Літопису ЧК“, як безплатний додаток для точних П. Т. Передплатників, Спомини Ґен. А. Кравса „**За Українську Справу**“ та цінна праця В. Січинського „**Чужинці про Україну**“.

Цій актуальній тепер темі присвячений також **Календар-Альманах „ЧК“ на 1939 р.** Альманахова частина Календаря містить збірку праць і споминів українських дипльоматів під наг. „**Україна на дипльоматичному фронті**“.

Тому, що наклад виданого перед пятнадцятьми роками збірника стрілецьких пісень „Сурма“ розійшовся скоро в 10.000 прим., Видавництво рішилося видати великим коштом поширений значно збірник пісень „**Великий Співаник Червоної Калини**“.

Ці всі видання висилає Видавництво без окремого замовлення лише тим П. Т. Членам „Червоної Калини“, що дали на це свою згоду і отримують кожну нову книжку. Та на 2.500 Членів є таких відборців ледви третина. Просимо проте всіх тих П. Т. Членів, що не отримують постійно всіх нових видань, поспішити з замовленнями на ці найновіші видання, яких наклад невеликий. Ближчі дані про ці книги поміщені на окладинці цього числа „Л. Ч. К.“

УПРАВА ВИДАВНИЦТВА

Частина II сотні 1 полку І Бриґади Кавалєрії от. Шепаровича на чолі з кмдтом чет. Гаврилюком Михайлом.
Світлив прав. священник з м. Павлівки в постою сотні с. Комарівці у березні 1920. (Херсонщина).

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. підх. У. Г. А.*

(Продовження.)

Від самого початку повстання мала бриґада запеклого ворога в большевицькій кінній частині відомого бесарабського бандита тов. Котовського. Ця кінна частина в складі 2330 шабель*) і зводу (2) гармат завзято наступала на пяти Кінній Бриґаді, пробуючи безуспішно загородити їй дорогу за р. Бог на злуку з частинами ґен. Омеляновича-Павленка. Проби ці, роблені на спілку з частиною резерви кінноти XIV сов. армії, 41 кавполком з Харкова, під Бобриками 13. квітня і Савранню 14. квітня, були цілком невдатні. Під Бобриками по переході залізничої лінії Бірзула—Знаменка вистарчило одного полку Кінної Бриґади, щоби фронтовою кінною атакою на „доблестних красних кавалєристів" розігнати влізливих товаришів. Тов. Котовський мав „особисті" причини ненавидіти І. Кінної Бриґади. Свого часу він гостював в Касселі, з метою ближче познайомитися з галицькою кіннотою. Треба знати, що вже в березні 1920 року І. Кінна Бриґада представлялася з військового боку дуже гарно. Випочаті козаки на баских степових конях (Німці кольоністи дали!), зразкова дисципліна, високий степень вишколу полонили романтичну душу молдаванського бандита. Це ж все так далеке було від його босої та обдертої кавалєрії! Йому не тільки показали цікаві вправи кінноти і погостили славно, але ще пустили такого дурмана на тему вірности пролетарському отечеству, що тов. Котовський не добачив навіть зубчаток і старшинських плетінок на рукавах, не добачив тризубів на петлюрівках так у старшин, як і в козаків, але вислав своїм безпосереднім начальникам захоплений звіт про бойовий і політичний стан І Кінної Бриґади. Було це дослівно на кільканацять днів перед повстанням і тому не дивно, що після повстання мусіли його зверхники добре „натягати" за його спостерегливість. Задраснений в своїй особистій амбіції не міг дарувати бриґаді, що вивела його в дураки, але дарма, що присяг страшну пімсту всім Шепаровичівцям, не вдалось йому додержати слова. На шкурі власного „отряду" дозволив двічи ненависним Шепаровичівцям вписатись в альбом. Більше вже й не пробував.

„Благовіщенські" розмови 7. квітня 1920 в штабі III. Корпусу до нічого не довели і Кінна Бриґада мусіла на власну руку податись на північ, щоби шукати сполучення з частинами ґен. Омеляновича-Павленка, що повертали із Зимового Походу. Після відомостей штабу бриґади частини ці находились тоді в районі Голти і Ново-Українки. В дійсности Армія У. Н. Р. в складі Запоріжської, Волинської і Київської Дивізії пересувалась тоді в район Бобринця, Миколаєва-Китросанівки і Лозоватки в півн. Херсонщині. В околицях Ново-Українки армія була ще 30 березня, потім почала пересуватись в напрямі на північну Херсонщину, щоби в можливому спокою провести Великодні Свята, підпочати і вдарити на базу XIV сов. армії в Вознесенську, де сподівалась засобитися всім необхідним для дальшого маршу. Нам же ж в першу чергу треба було вибавляти сотника Козака в Затишу. В день повстання (6. 4. 1920) він згідно з диспозицією повстання заняв на чолі Запасного куреня і полевої жандармерії ст. Затиша, але вже на другий день мусів залишити її під напором большевицьких панцирок (тоді на лінії цій оперували „Красний крестянін", „Коршун" і „Ураган"). Дві панцирки заняли ст. Затиша з метою перешкодити Кінній Бриґаді переходу через залізничу лінію Бірзула — Одеса. 8. квітня вечором Бриґада переходить карієром

*) Диви Доценка Зимовий Похід, стор. 177.

залізничу лінію і скривається в недалекій балці. Віддалена на дві верстви панцирка вспіла заледви вислати за нею декілька шрапнелів без ніякого конкретного висліду.

Саме в цій хвилині верталися, вирвавшись з большевицьких лабет залізничої Че-Ка в Роздільній*) хор. Бистренко (а радше сьогоднішний вельмишанований купець в Надвірній п. Демянчук), підхор. Червоняк і Шанковський, стр. Білинський з Тернопільщини і панна Качмарська зі Львова, котра була тоді якоюсь „рибою" в штабі III Корпусу. Всі ми були в службових справах в Одесі, але в поворотній дорозі до своїх частин нас арештували і помістили в тюрмі Че-Ка в Роздільній і ми тільки завдяки диплъоматичним (а може купецьким?) здібностям нашого „транспорткоменданта" хор. Демянчука вирвались з дуже неприємної ситуації. По звільненні ми подались до німецької кольонії Фрайдорф, звідки нас добряги Німці відставили до найблищої кольонії (Гофнунґсталь) а ці вже дальше до Затиша. Вечором 8. квітня ми були вже недалеко Затиша, бачили переїзд кінноти і стріли панцирки і розуміється цілком не орієнтувалися в подіях. Наш Німець за ніщо в світі не хотів з нами дальше їхати і нам довелось з ним розпращатись. Ми пішли вздовж залізничого тору в напрямі на ст. Затиша. Та не довелось нам пройти пів верстви, як зі всіх сторін окружили нас невідомі озброєні люди (пізніше показалось, що це були повстанці з Чорноморського полку) і з криком „Руки в верх", питають нас хто ми такі. От і заковика! Відповідай, що хочеш. Ми мовчимо, за нас говорить хор. Демянчук, а вони підсміхаючись слухають. „Ну ладно, ми побачим, у вас єсть певно якісь документи", а в нас документи большевицькі і не знати, чи показувати їх, чи ні. На наше щастя в цій хвилині надїхав конем сотник Руменовіч з I. Кінної Бриґади зі своїм чурою. Він мене добре знав і тому приказав нас всіх негайно звільнити, взиваючи лише, щоби ми прилучились до повстанців. Ніхто не може рішитись, я один остаю. Пращаємось сердечно і відходимо в противні сторони. Довго киваємо собі руками.

Сотник Руменовіч крутився коло залізничого тору, бо хотів його висадити, щоби броневик не міг рухатись. Сотник Руменовіч приказав мені сідати на свого коня, а чурі приказав поїхати за люзаком для мене. Я мав чекати на Руменовіча і на чуру на залізничому переїзді. Сам Руменовіч подався кудись пішки з Чорноморцями. Доки я стояв з конем на переїзді, все було добре. Та по хвилині, панцирник, що стояв на ст. Затиша, рушив в мойому напрямі. До стації було може 2 верстви. За хвилину міг броневик бути вже на переїзді. Я хотів поїхати в цьому напрямі, в котрому пішов сотн. Руменовіч. Та вчений верховець сотника Руменовіча, почувши на собі такого „легкого кавалєриста" як я, не хотів ані руш рушити з місця. Що я йому не робив, і прутом бив і ногами тиснув, а він одно знає, то дуба, то назадгузь, а все стоїть на місці. Що ж було робити! Я зліз з такого мудрого коня, вдарив його прутом, а сам скоро сховався до пустої залізничої будки коло переїзду. Тут довелось мені ще більше наїстись страху, як у Роздільній. Шляхом залізничим переїхав повагом панцирник і мені зі страху здавалось, що він станув. Мені здавалось, що большевики бачили цілу мою „маніпуляцію" з конем і ось зараз прийдуть до будки, щоби злорадісно вбити „грізного повставшого контрреволюціонера", справді я почув внедовзі кроки, далі побачив руку з револьвером, але на своє щастя почув голос сотн. Руменовіча, котрий кликав мене по імені. Я вийшов з будки і побачив, що за панцирником і слід застиг. Він відїхав далеко далеко в напрямі на ст. Веселий Кут. Сміху було на цілу бриґаду, що то з мене за кавалєрист, що в обличчі небезпеки зліз з коня, щоби спасатись пішки. (Ґен. Петрів описує у своїх споминах, що подібна до мене большевицька кіннота з донецьких шахтярів наступала на конях, але як тільки Гордієнківці завдали їм чосу, товариші позлазили

*) Див. спомини хор. Бистренка в Черв. Калині, ч. 9 за 1933 рік.

Частина старшин штабу I Бриґ. кавалєрії от. Шепаровича в постою в Комарівці перед кватирою кмдта Бриґади (в часі союзу з большевиками). — 1 сотн. Шепарович, 2) чет. Гавриляк Мих., 3) пор. Заславський, 4) сотн. Єднак, 5) пор. Трач. В кучмі козак Ципало (козак) — джура чет. Гавриляка.
Світлив прав. священ. з м. Павлівки в Комарівці на Херзонщині в м. березні 1920 р.

Частина старшин I Бригади Кавалерії от. Шепаровича У. Г. А. з м. березня 1920 р. в постою в Комарівці, нім. кольон. зв. Кассель у Херсонщині. — Сидять з ліва: сотн. Єднак (x) (1. к. полк), сотн. Шепарович, кмдт Бриг., сотн. Ярп (2 к. полк), чет. Шепарович, (x_1), чет. Левицький, осв. і прес. референт. Стоять з права: сотн. Синенький, чет. (x_2) Гавриляк Михайло, кмдт II кін. сотні 1 полку, хор. „X", жид-санітет, пор. Трач, кмдт III сотні 1 полку, пор. Руменовіч, мол., скорострі. сотня, пор. Заславський, адютант, чет. Яськевич, скор. сотня, пор. Пасічник, придніпранець, III сотня, хор. Винницький, I сотня 2 кін. полку. Лежать з ліва: хор. Сенів, інтендантура, чет. „X", пор. Руменовіч, старш.-адютант, пор. „X", придніпрян., харчевий.

з коней, бо все ж таки на землі безпечніше). „Мій" кінь, як тільки я зліз, побіг до балки до решти бриґади, де його поява викликала великий несупокій про долю сотника Руменовіча, котрий на щастя віднайшовся скоро живий та здоровий.

Вже на іншому коні ми заїхали до балки, де стояла решта бриґади. Мій кузин чет. Роман Шепарович, зрештою найліпший хлоп в світі, повитав мене пророчистим: „А тебе яка холєра і тифус наднесла сюди на мою бідну голову?". Я мав тоді 16 літ і йому здавалось, що він чомусь мусить опікуватись мною. По хвилині мене покликали до от. Шепаровича, котрий докладно мене розпитував про настрої і факти в Одесі, ба навіть спитав мене, що мені дуже подобалось, чи я вважаю, що бриґада може рушити на Одесу. Я відповів, що так і навіть старався це своє твердження доказати. Натурально моя опінія дуже мало вплинула на дальший хід подій. Сьогодні вважаю це абсурдом, а моє тодішнє твердження подиктоване було бажанням повернути до цього великого, гарного міста. Зрештою Кінна Бриґада без артилєрії не могла рішитись на цей похід. Тоді вже на жаль не було звязку з ґен. Омеляновичом-Павленком, який в цей час виконував бравуровий марш на Вознесенське, де добуто величезні припаси, котрих навіть взяти зі собою не можна було.

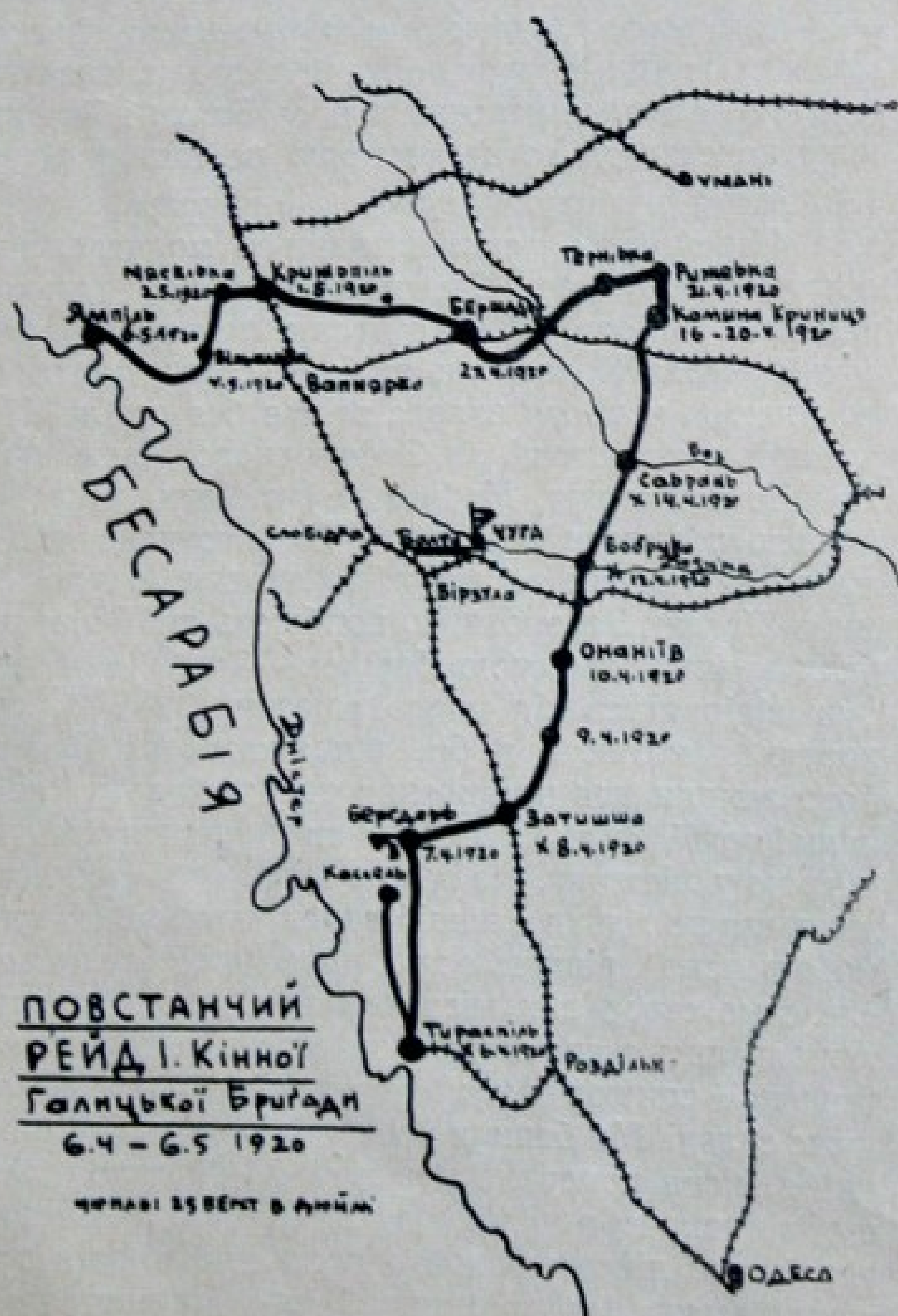
Мені приділено коня, а з ним до булавної сотні, до чети звязку. (Я скінчив старшинську школу в звідомнім полку.) Ще цього самого вечора ми рушили на Андрюшине, де прибули десь коло 12-ої в півночі. На другий день була наша Велика Пятниця (9. IV.) і ми задержались в цьому селі десь до полудня. Тут переведено реорґанізацію 3. полку в кінну бриґаду з двох кінних полків по 4 кінні і 1 скорострільній сотні та одного пішого куреня на возах. Командантом чети звязку став добре мені знаний інструктор із звідомного полку пор. Мараці, котрий прилучився до повстанців в Берґдорфі. Сотник Руменовіч обняв команду 1. кінного полку. Адютантом бриґади став сотник Кучера-Кочегарів, котрий мав дуже гарну жінку, яка товаришила нам у всіх боях в повстанні. Отак зреорґанізована частина подалась в напрямі на Умань, де сподівались застати частини ґен. Павленка і широкі райони свідомих гайдамацьких сіл, де можна буде відпочити і застановитись з ґен. Павленком, що нам далі діяти. Найближчою нашою метою був район відомого повстанчого отамана Заболотного коло м. Балта—Ананіїв. З цим отаманом піддержувала звязки команда III. Корпусу (ґен. Кравс) і команда Кінної Бриґади. Мені самому (з огляду може на невисокий вік) доводилось їздити там в характері звязкового, з ріжними дорученнями. Ми сподівались також, що галицькі частини в р. м. Балти і Чечельника пристануть до нас негайно по нашій появі.

9. квітня по полудні рушаємо в напрямі на Ананіїв. Переходимо велике, здається молдаванське село Валегоцулово. Тут розстрілюємо большевицького шпіона, котрого наслав нам тов. Котовський. Через Новоселки та інші села подаємось на Ананіїв, котрого залога втікає без стрілу. Появляються повстанці от. Заболотного. Занимаємо Ананіїв без стрілу. Мешканці виходять з хлібом і сіллю повитати козацтво. Зявляються також жиди, на котрих як звичайно терпне шкура. Не диво. Козаки Заболотного пробують тут і там робити невинні зрештою бешкети. Треба нам чим дуж відірватись від цього союзника, бо й наші козаки памятають добре жида-комісаря Кая та його заходи для поширення антисемітизму серед нашої армії. Вистане іскра, а спалахне жидівський погром у містечку. І в цьому місці треба підкреслити, що не тільки в нашій здисциплінованій армії поборювано рішуче всякі погромові тенденції, але саме серед тих місцевих повстанців, котрим так давались в знаки ріжні жидівські комісарчуки, тенденції спинювання козацтва від погромів були дуже сильні. Ми бачили в Ананіїві, як от. Заболотний з місця присудив козакові 25 на голе, за те, що він вкрав в бідної жидівки курку. Свідоме українство дійсно не має нічого спільного з протижидівськими погромами, зате жидівство має

багато вини в свідомих протиукраїнських погромах ріжних Че-Ка і тому подібних большевицьких установ.

В поході святкуємо Великдень 1920 року. Не було часу на паску, ані на баби в дослівному і переносному значінні. Маємо відомости, що наші знайомі, броневики із Затиша, гуляють вже на лінії Бірзула-Знаменка, щоби перешкодити нам в марші. Там вже наш приятель тов. Котовський та 41 кавполк. Там тов. Якимович (?) з Ананіїва із залогою. Треба рішуче передертись за Бог. На стаціях Жеребково і Любашівка ворожі броневики, а що далі? Поспішними маршами наближуємось до залізничої лінії. Великий обоз (була в ньому навіть... карита) є тільки зайвою перешкодою в рухах. Та всеж під прислоною ночі нам удається передістатись на другу сторону залізнодорожної лінії недалеко зупинки Запляси (?) межи стаціями Жеребково і Любашівка. Бриґада скоро подається до переправи через р. Кодиму коло м. Бобрики великі. Але в цьому місці чекає нас невідступний тов. Котовський зі своїми кіннотчиками.

Зі мною тоді сталась знову цікава пригода. Нас заалюрмували в ночі і ми рушили до переходу залізничої лінії. Це було в самий „обливаний“ понеділок. Нікуди правди діти, безпосередньо перед алярмом я і ще дехто обливали себе самогоном у місцевих селян, дотрі нас радо витали. Треба знати, що на Херсонщині села дуже багаті, по сьогоднішній термінольоґії самі кулаки, настроєні виразно протибольшевицьки. До

цього села ми прийшли пізно в вечір і селянство нас дійсно щиро повитало. Свідомости що правда не було великої. Вони тішились кожним, хто бив їхніх ворогів большевиків, але самі не хотіли їх бити, і сиділи вдома. Отже по цій щирій гостині мені не хотілось їхати на коні і я віддавши його в певні руки, поліз до цеї пишної карити, котра їхала в обозі і задрімав собі спокійно на подушках. Буджусь нагло і дивлюсь: місяць світить просто в очі. Що за омана?! Бачу, шиба від дверцят надімною, а не поруч мене. Догадуюсь, що карита вивернулась. З трудом відчиняю дверцята і викараскуюсь на Божий світ. Дивлюсь, карита злетіла з високого містка, що заломився під нею. Коні покалічились, візник ранений, тільки моя особа ціла і здорова. Місцеві селяни вже коло нас. „Остав пан, сапоги з неї пошиємо і лошаді нам пригодяться“. Козаків наших і обозу вже давно не було. Візникові я обвязав рану і ми пішки подались за нашими.

Тимчасом в Бобриках вже кипів бій. В бойовому порядку ввійшла бриґада до великого села зранку і подалась до переправи. Обози задержались в селі біля церкви. Був гарний, теплий, ясний день. Порядок маршу: 1 кінний полк, курінь піхоти, обоз, 2 кінний полк. Заграли скоростріли. Не гаючись виводить сотник Руменовіч свій полк до кінної атаки. Атака на білу зброю, в нас амуніції обмаль. Большевики поділені були на дві частини, як перший полк розбивав кінною атакою одну частину, друга про це, чи не знала, чи не рішилась вчасно вийти в бій. Це дало змогу нагальним ударом розбити одну і другу частину. Большевики не могли видержати нагального удару нашої кінноти і пійшли на втікача. У нас тільки кількох легко ранених. Большевики втікають на Криве—Озеро. Бриґада спокійно переходить р. Кодиму і поспішає в напрямі на Саврань, щоби там переправитись через р. Бог в район повстанчих сіл.

Бій нашої кінноти під Бобриками, це поменшена копія бою 10 російської і 4 австрійської дивізії кінноти під Ярославичами коло Золочева 21. серпня 1914 р. Відомий пізніше в Києві командант 10 російської дивізії (з Харкова, ґраф Келлер, головнокомандуючий гетьманських військ у війні проти Директорії) розбив тоді на голову 4 кінну дивізію зі Львова, котрою командував ґен. Зарембa. Причиною поразки австрійської кінноти був брак військової координації межи поодинокими австрійськими полками. Полки ці дали себе розбивати один по однім, тоді коли ґен. Заремба з шаблею в руці атакував в першій лаві. Під Бобриками тов. Котовський теж атакував в першій лаві, зате його резерва чекала безчинно, що дало змогу розбити обі частини. Ще одна аналоґія насувається між битвою під Ярославичами і Бобриками. На жаль в обох цих битвах по обох сторонах боролись українці. Під Бобриками переконались ми в цьому, беручи полонених. Були це поголовно самі українці (можливо, що з 41 кавполку з Харкова). Цих полонених ми забрали зі собою, але вони вспіли втекти. (Далі буде.)

Остання війна Австро-Угорської Монархії

Написав: *Лев Шанковський, б. підхор. УГА.*

Oesterreichs-Ungarns letzter Krieg 1914—1918. (Остання війна Австро-Угорщини 1914—1918) — Відень 1929—1938. Наклад: „Militärwissenschaftliche Mitteilungen" — Wien, I., Liebiggasse 6. 7. томів лексиконового формату + 7 томів плянів, мап і схем та 1 том-показчик назв частин, осіб і місцевостей. Цілість: CXXIII+5418 сторін тексту та 250 плянів, мап, схем, знимок і зіставлень в 7-ох окремих касетках. Ціна 267.— нім. м.

В передмові до останнього тому цього монументального твору пише редактор, ґен. Ґляйзе-Горстенау ,останній військовий міністр німецької Австрії: „Коли підписаний тому майже 10 літ підписував передмову до першого тому отсеї історії, ніяк не міг сподіватись, що рівночасно з передмовою до останнього тому прийдеться йому, як останньому міністрові військових справ підписувати акт про злуку німецької Австрії з німецькою державою. Переможний блиск цілком неочікуваного, незрівняльного національного Чину знимається понад траґічні події, що їх описує останній том праць нашого ґенштабу, гоїть старі рани та затирає в памяті спогад про ці нещасні події та дозволяє Нації *тоді* програну війну переможно покінчити".

Німецька нація щаслива. Вона має людей, що вміють не тільки *писати*, але й *робити* історію! Ґен. Ґляйзе-Горстенау не встиг видати свого монументального твору, а вже програна війна кінчиться переможно і німецька нація ступає на новий історичний шлях.

Треба признати, що ґен. Ґляйзе-Горстенау та його співробітникам вдалась їх праця. Це справді монументальний твір, строго науковий, обєктивний, цікавий. Цікавий він і для нас. Історія останньої війна нашої „небіжки" Австрії — це ж частина *нашої* історії. Хиба ж це не наші землі, як довгі вони і широкі, були в цих змаганнях, то „engeres" то „weiteres Kriegsgebiet"? Хіба ж це не наші батьки і брати крівавились на всіх фронтах в обороні цеї монархії, хиба ж не вони розсипали своїх кісток по всіх можливих побоєвищах? Чи не в нашої „небіжки" часом, довелось нам познайомитись в перше з надзвичайно дотепним уладженням: концтаборами (Талерґоф, Ґмінд і т. д.). А вже, коли кількакратно перекотилась по нашій вужчій батьківщині хвиля австрійської і російської сольдатески, приходить черга на „Бротфріден" і що за тим іде військова окупація України, де з польсько-мадярською шляхтою не міг собі дати ради і сам Василь Вишиваний. Український дослідник найде в нашій історії багато матеріялу про революційний розклад російської армії в 1917 році, про українізацію частин російської армії (VI. том) і врешті про Берестейський мир та військову окупацію України (VII. том). Доволі часто находимо згадку про Леґіон УСС і його бої. Австрійські заходи, щодо формування українських частин з полонених (І. Сіра Коз. Стрілецька Дивізія) представлено досить докладно. А вже в отсій історії ви найдете *документальні* дані про те, скільки правди є в тому, що сьогодні пишеться в кожному популярному підручнику історії про „передачу" Австрією влади в Східній Галичині в руки українців. Мовляв, підготова до цього акту була така широка і дбайлива, що австрійці заздалегідь перекинули всі українські полки до Східньої Галичини, щоб помогли перебирати владу. Тимчасом документально можемо ствердити, де були саме всі отсі „сімсім" й інші українські полки. Вони до останнього віддиху боронили старої держави на всіх далеких фронтах, боронили навіть тоді, як всі інші „вірні" народи боронити перестали. Тяжко довелось їм це відпокутувати. Українці вояки посиділи в італійському полоні багато довше, як всі інші комбатанти б. Австро-Угорщини, а їхня співучасть у визвольних змаганнях так і залишилась у сфері теоретичних міркувань і мрій. Тимчасом полонені інших „австрійських" національностей (чехи, поляки, югославяни, румуни) цю спромогу мали.

⁂

Отсих сім грубих томів історії останньої війни Австро-Угорщини рішились ми переповісти для читачів Літопису Червоної Калини в надії, що вони, як активні учасники цих подій, заінтересуються їх найбільш авторитетним поясненням. Зробимо це в кількох нарисах, що черґуватись будуть в хронольоґічному порядку. На тлі загального розвитку подій, заторкнемо в першу черґу такі теми, які можуть зацікавити українського читача. Не від речі буде згадати, що наші бібліотеки рішуче повинні засобитись в цей монументальний твір, що доволі часто згадує колишніх „Тирольців Сходу".

„Si vis pacem, para bellum!".

Старенька монархія, що свої останні воєнні подвиги закінчила не дуже славно в 1866 році (якщо не рахувати військової окупації Босни та Герцеґовини в 1878 році) була зовсім непідготована до майбутньої війни, дарма, що війна ця висіла для неї на волоску. Широке заінтересування Австрії розвитком подій на Балкані мусіло допровадити до зудару з Росією, що вважала себе „покровителькою" всіх славян. „Вісь" Берлін-Відень діяла від 1882 року по напрямній Берлін-Баґдад, а на цій дорозі було забагато перешкод, щоб їх можна було безкровно оминути. Звідсіль й воєнні алярми 1912 року й частинна мобілізація австрійської армії, що виявила її внутрішну слабину (бунти чеських полків) та недостаточне засоблення. Головною причиною невдалої підготовки австрійської армії до війни, був менше-більше „сталий" брак фінансових засобів. Цей брак не дозволив державі перевести військового

вишколу всіх громадян (річний континґент рекрута був в р. 1870 при 36 міліонах населення 100.000 мужа, в р. 1910 при 50 міліонах тільки 126.000), цей брак був причиною ганебного воєнного забезпечення (2 скорострілі на курінь, перестарілі зразки гармат та гавбиць) та неможности розгорнути всіх сил держави в мобілізації 1914 року. Недостача фінансових засобів на цілі оборони держави мала джерело в політичній боротьбі в парляменті. Німецькі ліберальні ґрупи саботували розбудову австрійської збройної сили, мадяри виконували ролю гальми, домагаючись окремої мадярської армії, чехи були проти військового буджету з національних причин. Якщо все це взяти під увагу, не трудно дійти до висновку, що кожночасному австрійському урядові незвичайно важко було склеїти якунебудь більшість, щоб перевести в повноті свої фінансові пляни. Це було йому понад сили і тому не дивниця, що найважніші державні пляни треба було полагоджувати шляхом компромісів і обмежень. Погроза австрійського міністра військових справ ґен. Шенайха, що цею дорогою нищиться підвалини держави, дала хиба такі результати, що деякі видатки на армію, як н. пр. закуп славних 30,5 цм мерзерів, по *спротиві* парляменту переведено поза *ним*. Оцей типовий „ліберально-демократичний" балаґан, якщо йде про найсутніші інтереси держави, є хіба ще одним арґументом для прихильників всяких „тотальних" устроїв.

Стратеґічна підготова майбутньої війни спиралась на союзі з Німеччиною та Румунією, з котрою австр. шеф ґенштабу ґен. Конрад ф. Гецендорф заключив в 1912 році, в Букарешті, воєнний союз проти Росії. Війна з Італією, що від 1882 р. належала теж до союзу осередніх держав, не була передбачена австр. ґенштабом, дарма, що Італія щораз більше відхилялась від цього союзу. Зрештою австр. ґенштаб здавав собі справу, що рівночасна війна на трьох фронтах не є для Австро-Угорщини можлива. З огляду на це в австр. ґенштабі опрацьовано тільки докладно пляни R і B, це є воєнні пляни на випадок війни з Росією і на Балкані. Плян війни з Росією спирався на умові ґен. Гецендорфа з німецьким шефом ґенштабу ґен. Мольтке. У випадку війни на два фронти Німеччина мала кинути всі свої сили на захід (плян ґен. Шліффена) і по розбитті Франції та Бельґії (на це передбачувано час 6 тижнів), оба союзники мали звернутися проти Росії. До цього часу Австрія з Румунією мали б витримати удар російської армії. Знову війна на Балкані (проти Сербії і Чорногори) мала би бути офензивна у випадку невтральности Росії зглядно дефензивна у випадку виступу Росії в обороні балканських держав. На цих підставах розробив ґен. Конрад ф. Гецендорф свій воєнний плян. Він поділив 1100 куренів майбутньої змобілізованої армії на 3 ґрупи. Найсильніша ґрупа „А" в складі 28 і пів піших та 10 кінних дивізій і 21 маршових бриґад призначена була до війни з Росією. Пересувана низкою стратеґічних залізниць (залізниці через карпатські просмики, що всі мали стратеґічне значіння, завдячуємо невпинним заходам австрійського шефа ґенштабу ґен. Бека) мала вже в 18 дні мобілізації находитись в районі концентрації недалеко російської границі. Друга ґрупа: Minimalgruppe Balkan в складі 8 піших дивізій і 7 маршових бриґад була призначена як заслона проти Сербії і Чорногори у випадку війни з Росією. Остання ґрупа „Б" в 12 піших, 1 кінної дивізій та 6 маршових бриґад була призначена до війни проти Сербії, якщо Росія остане невтральною або до зміцнення ґрупи „А", якщо війна з Росією стане доконаним фактом. В останньому випадку ґрупа „Б" рушає на побоєвище доперва 18 дня мобілізації, це значить тоді, коли вже ґрупа „А" буде в районі концентрації і звільнить залізниці для перевозу ґрупи „Б". Поза ним була ще передбачена резерва головного командування та маленька заслона проти Італії. Румунська армія мала змобілізувати 5 корпусів та кілька дивізій резерви та зосередити їх в районі Берладь-Фокшани-Текуча (4 корпуси). Роман (1), Бузеу (4 див. резерви) і врешті з одною дивізією резерви ввійти до Добруджі. Австрійська воєнна фльота мала скромне завдання: опираючись на порти Полю, Каттаро і Себеніко хоронити побережжя і забезпечувати тим робом флянки сухопутньої армії. Офензивні ділання цеї фльоти передбачувано тільки у випадку виступу Італії по стороні осередніх держав.

Операційний плян воєнних ділань проти Росії спирався на старі взірці, усталені ще 1854—55 рр. австр. ґен. ф. Гессом на випадок можливої тоді війни з Росією. Ці взірці заакцептовано в переговорах німецького і австрійського ґенштабу в 1907 і 1912 році, тимбільше, що німці і австрійці мали пляни майбутньої концентрації російської армії. І так між Бугом і Вислою Росія мала сконцентрувати до 30 дня мобілізації 24 дивізій, в районі Рівного 12 піших і 2 кінні, в районі Проскурова 16 піших і 5 кінних і врешті між Дністром і Прутом 8 піших і 2 кінні дивізії. Разом мала Росія змобілізувати проти Австрії і Румунії до 30-го дня мобілізації 60 дивізій. В звязку з цим австрійський операційний плян передбачував наступ лівого крила австрійської армії (1 і 4 армія) на північ в напрямі Люблин-Рейовец, щоб перервати залізниче сполучення Варшава-Здолбунів і тим робом перешкодити російській концентрації між Бугом і Вислою. По розбитті тамошньої російської ґрупи, ліве крило австр. армії мало звернутися на схід і там вже з двома арміями правого крила (2 і 3) розбити російську ґрупу під Рівним та Проскуровом. Якщо б це вдалося, австрійська армія могла розпочати похід на Київ або Одесу. Намічена операція вимагала одначе співпраці німецької армії. Щоб спомогти головний удар австрійських армій, головна сила німецької східньої армії мала вдарити зі Східніх Прус в напрямі на Седльце. Таким чином можна було схопити російську армію в Польщі в кліщі з півночі і з полудня і тим рішити перемогу на східному побоєвищі. Плян цей був узгіднений з німецьким ґенштабом, але операція ця мала відбутись аж по рішальній перемозі на заході. Чому австрійські

армії Данкля і Авфенберґа, що зрештою блискуче перевели свою операцію, поспішились з виконанням свого завдання і не забезпечили собі на час німецької помочі?! Автори нашої історії не дають на це переконливої відповіди, зазначуючи лише, що брак помочі німецької армії у вступних воєнних діланнях австрійської, був найбільшим розчаруванням ґен. Гецендорфа, яке цей знаменитий ґенерал пережив у світовій війні. Виходить отже, що ґенерал мав право надіятись своєчасної німецької помочі.

Збройна сила старої монархії в 1914 р.

В гарячий літній день громадяни двоєдиної держави покидали місця праці, щоб на приказ старенького цісаря поспішити під прапори. В багатьох пунктах зголосилось багато більше людей, як передбачувано. Бракувало крісів, одностроїв, а навіть поживи. Всі військові поміщення завалені були змобілізованими вояками, що дуже часто днювали і ночували під голим небом. Аж вимарш перших полків на побоєвище робив для решти потрібне місце. Та проте скрізь панував небувалий ентузіязм. Полки вирушали на побоєвище повні воєнного запалу. Ще раз сповнились слова австрійського воєнного поета:

Die Gott als Slaw' und Magyaren schuf,
Sie streiten um Wörte nicht hämisch,
Sie folgten, ob deutsch auch der Feldherrnruf,
Denn: Vorwärts! ist ung'risch und böhmisch..

Одначе ця велика півтора міліонова австрійська армія, що вирушила на свою останню війну, багато ріжнилась від заводової армії „зупаків" ґен. Радецького, що так блискуче оперувала в Піємонті. Ця нова армія була в повному цього слова значінні армією *народів,* народів більше або менше вдоволених приналежністю до старої монархії. На багатьох картах нашої історії, автори застановляються над тим, наскільки ця армія представляла ще одноцілий тип чорно-жовтого вояка, в котрому всі національні ріжниці спроваджувались до поділу на „мадярських" гузарів, „хорватських" ґранічарів, „чеських" бомбардієрів, або „польських" уланів. На це питання автори не могли не дати неґативної відповіди.

На 100 вояків австрійської армії було 25 німців, 23 мадярів, 13 чехів, 4 словаків, 8 поляків, 8 українців, 2 словенців, 9 кроатів, 7 румунів і 1 італієць. Територіяльна система доповнювання армії *мусіла* довести до того, що повстали національні полки, в котрих навіть підстаршини, поза 80 словами німецької команди, зовсім не знали німецької мови. Полки мали свої „реґіментсшпрахе", не згадує одначе наша історія, що такою „реґіментсшпрахе" для *всіх* галицьких полків була польська мова. Приналежність воєцтва до одної національности, походження з одної округи, творили незвичайно сильну спійню в рамах одного полку, що могла бути небезпечна з огляду на ірредентистичні настрої серед вояків приналежних до даної національности. Найсильніші противоєнні і ірредентистичні настрої панували серед чеських полків, отсих найкращих полків старої австрійської армії. Вже перед війною були голосні т. зв. „зде" афери, коли чеські вояки викликувані підстаршинами, а то й старшинами, не хотіли відповідати „гір", але відповідали по чеськи „зде". Підчас мобілізації 1912-13 року, чеські резервісти 18, і 36 полку піхоти та 8 полку драґонів бунтувались підчас транспорту. У світовій війні тримались ще так довго, як довго були в полках активні старшини і підстаршини. Пізніше верх взяла ірредента і чеські полки з прапорами переходили на бік всіх ворогів Австро-Угорщини. Зате розвязано карним шляхом 36 полк піхоти з Молодої Болеслави і на завжди вичеркнено з бойових реєстрів австрійської армії.

Автори стверджують ще існування ірреденти серед італійців, румунів та українців. Серед поляків стверджують існування поважної русофільської фракції. Про українців пишеться в цьому місці ось що: „Серед українців (автори уживають послідовно термінольоґії: Україна, українці) ірредента ще в мирний час получена була більше або менше численними таємними нитками із закордоном. Особливо на початку війни терпіла армія через те, хоча вповні зрозуміле, що військо бачило ці справи в помітно чорніших барвах, як вони дійсно були. Справді між українцями була жвава чорно-жовта партія, що — так як поляки — свою добру волю старалась доказати виставленням українського леґіону".

На жаль не сказано ніде, скільки невинних жертв впало через те, що зденервоване командування бачило все в помітно чорніших барвах і кому маємо ці чорні окуляри армії завдячувати? Кому завдячуємо низький чисельний стан леґіону УСС?

Автори наводять в праці дуже цікаву статистику, що її зладив знаний військовий письменник-історик полк. Ґеорґ Файт. Є це статистика воєнних втрат в людях в ріжних округах. На жаль автори історії подають докладну статистику тільки для німецьких округ б. Австрії. Ці втрати найбільші є в німецьких частинах Моравії (44%), далі в Каринтії (37%), в Судетах (34%) і т. д. Пересіч втрат для австрійських німців виносить 29%, для мадярів 28% і хорватів 20%, доперва „in einigem Abstand" йдуть втрати поляків з Галичини, при чому відріжнити ще треба західньо-галицькі і східньо-галицькі полки. Тут автори льояльно зазначують, що втрати східньо-галицьких полків не могли бут великі, через те, що велика частина населення не брала участи у війні наслідком воєнної окупації. В кожному разі автори доходять до висновку, що найкраще виповнили обовязок крови супроти держави: німці, мадяри і хорвати. Слід би зазначити, що переведення у нас такої статистики, можливо при помочі парохіяльних урядів було б дуже побажане із загально-національних інтересів. Статистика повинна обіймати окремо втрати у світовій війні, окремо в визвольних змаганнях.

Ось в таких загальних нарисах представлялась національна проблема в австро-угорській армії. Треба ще підкреслити, що австрійська армія не була одноціла. Вже в 1867 році, при переміні Австрії в дуалістичну державу, Угорщина дістала

своїх гонведів, а для „паритету“ створено в Австрії „ляндверу“. Ці війська були військом другої лінії, а спільна „k. u. k.“ армія мала бути військом першої лінії. З військової точки погляду цей поділ був нонсенсом. В модерній війні, де воюють проти себе цілі народи, всякі поділи на перші та другі лінії не мають місця і нічого дивного, що у війні „ляндверу“, оце військо другої лінії перемінено в стрільців (kk. Schützen), а навіть військо „третьої“ лінії „ляндштурм“ опинилось скоро в першій, боєвій лінії. Автори згідно підкреслюють, що окрема мадярська армія була поважною щілиною в оборонному системі держави і з трудом вдалося переконати мадярську шляхту про конечність ужиття „гонведів“ поза границями Угорщини.

Якщо вірити авторам, *соціяльної* проблєми в австро-угорській армії так якби не було. Австрійські соціялісти, що в час мира пропаґували народню міліцію і боролись з „мольохом“ мілітаризму, вирушили охотно на війну, заспокоюючи своє сумління тим, що всетаки воюють проти ультрареакційного царату. Зрештою фраза про інтернаціональну солідарність пролетаріяту скрахувала на цілій лінії саме з початком світової війни. Соціялісти всіх народів вирушили на побоєвища.

Як ми вже згадували, *узброєння і виряд австр. армії* були цілком недостаточні. 1100 куренів піхоти вирушили на війну з двома або найбільше чотирма скорострілами, коли західньо-европейські армії мали в той час нерідко цілу скорострільну сотню при курені піхоти. Бракувало також крісів і не дивниця, що ляндштурмісти і УСС пішли в Карпати в „Верндлями“. Заосмотрення в піхотну амуніцію було нище рівня других армій. Австро-угорська артилерія мала з початком війни 2154 легких і 112 середніх полевих гармат, 296 ґірських гармат та врешті 206 середніх і 72 важких твердинних гармат. Числа ті в порівнанні з відповідниками в других арміях вказують на невистарчальне заосмотрення австрійської армії в артилерію. І так в пересічі випадає на австрійську дивізію піхоти 7 батерій полевої артилерії (28 гармат), в росіян теж 7 батерій, але „великого складу“ (42 гармати). Зразки австрійських гармат були цілком перестарілі і не відповідали новітнім вимогам. Австрійська полева канона М. 5 мала на 1000—1500 м меншу далекосяглість від російських гармат. 10 цм і 15 цм гавбиця М. 99 поза зовсім незначною далекосяглістю не мали заслони і автоматичного відскоку рури. Нічого дивного, що у війні випрацьовано нові зразки 7 цм канони, 10 і 15 цм гавбиць та зразки 10 цм і 15 цм змоторизованих гармат, але бракувало фінансових засобів на їх масову фабрикацію. Цілком перестарілі були зразки твердинної артилерії, тільки нові 30,5 цм мерзери виконали блискуче своє завдання і навіть на західньому фронті сказали своє неостаннє слово. Дещо краще були тільки засоблені технічні частини. Інтендатура на загал виконала своє завдання, хоч з початком війни можна було завважити велике марнування харчевих припасів, котрих пізніше бракувало на кожному кроці. Не все дописувала орґанізація апровізації військових частин. Були випадки, що вже в маршу до району концентрації частини голодували. Частини ночували коло картопляних піль і нікому не снилось самочинно „зареквірувати“ картоплю, голодні частини переходили попри повні в харчеві припаси обози і не було можливе запастись в потрібні харчі, бо були це обози „інших“ частин. Санітарна служба була досить добре засоблена і загально сповнила своє завдання, хоч орґанізація не відповідала великому запотребуванню. Бракувало від першої хвилини військових хірурґів. Поза тим вже перші бої зробили великі прогалини в військовому лікарському корпусі цеї служби. Багато заслужилась ця служба в поборюванні холери й інших пошестей. Багато помогали їй громадські орґанізації (Червоний Хрест) та лицарські ордени (Мальтезіянці) і ін.

Вишкіл австрійської армії, на думку авторів, був цілком модерний. Піхотний вишкіл спирався на напрямні твору австр. шефа ґенштабу ґен. Гецендорфа: „Бойовий вишкіл піхоти“, що пропаґував індивідуальний вишкіл стрільця, ініціятиву, підприємчивість навіть для найменших відділів піхоти. Одначе з другого боку за мало присвячувано уваги координації воєнних ділань піхоти і артилерії та цілком не доцінювано значіння артилерійської підготови наступу піхоти. Зате великі недомагання були в бойовому вишколі кінноти, яку завдяки консерватизмові вищих старшин цього роду зброї зовсім не приспособлено до майбутньої війни. Вона так і вийшла на війну в парадних одностроях мирного часу і вже її перша зустріч з бойовою російською кіннотою під Ярославицями скінчилась для неї катастрофально. Взагалі в армії старого цісаря, що так довго вже не воювала, був сильний консервативний дух. Воєнна доктрина пропаґувала клич наступу за всяку ціну, при чому не доцінювано зовсім ділання модерньої зброї, не доцінювано полевих укріплень та маневрування в терені. Це все спричинило зайві втрати на початку війни, коли піхота чи кіннота йшли до наступу лавами мов на маневрах. Наскрізь модерний ґенерал Конрад ф. Гецендорф мусів поборювати багато перешкод, щоб могти перевести свої ідеї у вишколі армії. Не все спомагав його у праці наслідник престолу, Франц Фердинанд, великий консерватист і прихильник пруського „дріллю“ у вишколі. Мовляв, тільки тим робом можна осягнути дисципліну частин, а це найважніше...

(Далі буде).

Спомини 17-літнього вістуна

Написав: *Роман Шевчук.*

Відворот Української Галицької Армії до Станиславова застав мене, як ученика німецької торговельної школи С. Вайнберґа в Станиславові, де я ходив на виклади до 20. травня 1919 р.

Дня 21. травня 1919 р. я з товаришом Морозом пішли до Доповняючої Команди, де саме тоді відбувався перегляд поборового річника, зголоситися добровільно до українського війська.

На превеликий наш жаль і неменше розчарування нам обом видали посвідки нездібности. Зі сльозами в очах ми вийшли з Команди. Нікому не кажучи, що нас не приймила Комісія, удаємося до Народнього Дому Українських Залізничників біля двірця, де якраз формували добровольців, та там ми зголосилися і без всяких формальностей нас принято.

З великою радістю прийшов я до дому, там дали мені дві пари білля, кілька кісток цукру і ложку на дорогу.

Дня 22. травня 1919 р. вивели нас, себто всіх нових добровольців на вправи на т. зв. Леонівку, а вже 23. V. вислано нас на фронт.

Ми зайшли під Калуш на ріку Лімницю, відпочали кілька годин, та не дійшовши до фронту, мусіли відступати на Галич і Підгайці до Монастириськ.

З Монастириськ завернули на Дністер, де був сильний бій. Другого дня рано бій устав, ми відійшли на Бучач, спинившися короткий час у Борщеві.

Звідти ми перейшли Збруч коло села Ґермаківки, де з великим жалем просто з невимовною тугою лишали ми Галичину, та все таки з повною вірою вступали на безмежні поля Великої України.

Перший наш відпочинок і довший постій був у селі Рихта 25 км. від Збруча.

Моя сотня звалася „Першою сотнею" а її Комадантом був січовий стрілець сотник Тустанівський (правдоподібно з Дрогобича родом).

Одного дня рано, коли я дістав прикази з курінної канцелярії доручити їх по сотням, найперше пішов до своєї сотні. Там відобрали від мене всі прикази, та зложивши всі мої річи на фіру, казали мені з ними їхати. Аж у дорозі я довідався, що перша сотня збунтувалася та вертає до Галичини, де в тім часі обняв команду над Галицькою Армією ґенерал Греков, та в наступі займав що раз то більше місцевостей.

Отаман др. Сіяк, командант куреня, вислав за нами навздогін кулеметну сотню, однак ми вже були далеко, кулеметна сотня не дігнала нас.

Ми заїхали до Борщева, там нашу „першу сотню" негайно зліквідовано, бо порозділювано стрільців до ріжних куренів. Мене приділено до вишколу при другім Корпусі у Борщеві.

Вишкіл містився у судовім будинку. Там вишколювали мене два тижні, відтак відіслали мене до вишколу телеґрафічно-телефонічного в Хоростkові біля Копичинець.

В Хоросткові стояли ми кілька неділь, а опісля під напором польського війська ми подалися назад до Збруча. Телеґрафічно-телефонічний вишкіл задержався один місяць в селі Суходолах коло Гусятина.

В тім часі почався відворот цілої Галицької Армії на Україну.

За Збручем стрінув я одну з сотень д-ра Сіяка і я з кількома товаришами злучився з тією сотнею.

Інші сотні д-ра Сіяка стояли у місті Камянці Подільськім як залога міста. Там був у той час уряд С. Петлюри. Коли змінила нас одна сотня з Камянця та заняла наші позиції над Збручем, ми відійшли до Камянця на спочинок.

Там ходили що дня на вправи та держали порядок у місті (значить робили стежі), по вулицях, держали стійкових по урядах і т. інше.

У два чи три тижні ми вирушили з Камянця.

За містом чекала на нас частина повстанців отамана Ангела, на чолі якої був полковник (званий „Чорт" або „Сатана").

Він привитав нас гарною промовою, у котрій зазначив, що з тим днем ми є повстанці Наддністрянці і ми повинні повстанцям Наддніпрянцям допомогти вигнати ворогів з Великої України, а вони за те допоможуть нам.

Ми йшли вже разом з ангелівцями в напрямі Могилева подільського за утікаючими більшовиками.

Занявши Курилівці Мурованi ми там стояли кілька тижнів, а звідтам рушили через Тульчин, там кілька днів тримали свою залогу, до Гайсина. В Гайсині замешкали в казармах біля торговиці.

Мешканці міста дуже прихильно відносилися до нас, а при вході витали нас хлібом та сіллю.

Одної ночі ангелівці опустили Гайсин, лишивши полковника. Правдоподібно не могли вони приноровитися до дисципліни, яка була тоді в Галицькій Армії. В кілька днів пізніше курінь наш вирушив з Гайсина в напрямку Києва. Від нас відірвався тайком четар Клюнь з кільканацятьма стрільцями та прилучився до повстанців, які сиділи в тім часі у Гайсині.

В поході ми задержувалися в кількох маленьких місточках по кілька або кільканадцять годин аж зайшли до міста Таращі. Шість годин перед нами заняли були це місто Денікінці. Вони вирізали багато жидів, ограбили крамниці та отаборились чотири кільометри за містом. Ми звели з ними короткий але завзятий бій, забираючи 15. кавалеристів з кіньми в полон.

У Таращі я захворів вперше на поворотний тиф. Мене віддали до нашої курінної лічниці в Таращі, а звідтам перевезли до місточка Ставищ до тамошнього міського шпиталя.

В тім часі курінь опустив Таращу, забираючи з цілого округа новобранців до Ставищ.

Новобранців було три тисячі.

Велика сила більшовиків вертала з Одеси на Білу Церкву і це більшовицьке військо в корот-

кому часі нас зовсім окружило й готовилося з усіх сторін до наступу. Боєвий курінь з др. Сіяком на чолі пішов на пробій.

Нас хорих хотіли оставити в Ставищах, однак ми покинули шпиталь та примістилися в обозі. Відворот відбувався скоро. Ми прибули до міста Володарки, яке було цілковито спалене й знищене отаманом Ангелом. Там мали ночувати, одначе вечором напали ненадійно більшовики на місто, зчинилась велика паніка і ми таки зараз вирушили в напрямі Сквири.

У Володарці при відвороті прилучився до нас повстанець отаман Соколовський зі своїм відділом. В пять верств за Володаркою отаман Соколовський здержав відворот. Забрав з обозу всіх, навіть фірманів (оставляючи обоз під опікою хворих) до Володарки до бою.

Бій тривав цілу ніч, вбитих не було, лише досить ранених, а між ними й Соколовський, який дістав дві кулі, а саме в руку і в груди. Мимо цього отаман Соколовський таки зараз після перевязання сів на фаетон з кулеметом та почвалав ще раз у боєву лінію.

Ранком ми рушили в дорогу до Сквири. Коло полудня побачили з далека місто. Розвідка донесла нам, що в місті Денікінці. Ми переїхали побіч, минаючи місто. Заїхали в село Антонівку й спочивали там десять днів. Звідтам виїхали в сторону Козятина. По дорозі стрінули боєві частини першого Галицького Корпусу. Від тої пори наших стрільців по кілька денно відставлювано до ріжних шпиталів, хорих на тиф. Мене відвезено до Козятина на двірець, де містився військовий шпиталь. Не був він подібний до шпиталю, бо була це довга кімната, чотири голі стіни, підлога з бетону, на підлозі розстелена солома, на ній лежали хворі стрільці, одні на поворотний тиф, інші на черевний, пятнистий, дезинтерію та ще й інші хвороби. Денно умирало двох-трьох, бо опіки лікарської зовсім не було, лиш санітети доносили нам харчі. По кількох днях я трохи прийшов до здоровля, тоді мене і кількох стрільців відіслали до переходового відділу в Жмеринці. Там держали нас у кварантанні два тижні.

Зі мною був товариш недолі Микола Шанківський син пароха з Чабарівки, а сестрінок ґенерала Тарнавського. Він довідався, що вуйко його перебуває у Виниці й тому пішов зі мною до команданта просити відпустки та вільної карти їзди до цього міста.

Нам відмовлено, за те в два дні пізніше дали явний приказ приділюючи нас до 13. етапної сотні в Винниці.

Пішли до міста і по дорозі коло каварні стрінули ґенерала Тарнавського. Я його не знав зовсім, товариш Шанківський в житті його не бачив, лише ще дома казали йому, що має вуйка старшину Тарнавського. Побачивши ґенерала (ми не знали, що це саме ґен. Тарнавський), ми віддали йому належну честь й пішли дальше. Як тільки ми зробили кілька кроків, почули різкий голос:

— Заверніть!

Ми оглянулись. Ґенерал стояв звернений до нас лицем.

— Приступіть ближче! — впав другий приказ.

Ми приступили, свідомі того, що говоримо з ґенералом, але з котрим, не знали. Ґенерал почав розпитувати нас, звідки ми приїхали та куди йдемо, а навіть казав собі показати явний приказ.

Товариш здобувся на відвагу й чемно запитав, де приміщена Начальна Команда, бо він хотів би відвідати вуйка ґенерала Тарнавського.

На це відповів ґенерал:

„Я є той, кого шукаєте".

Коротко ми ще розмовляли, відтак його попращали та пішли на обід до старшинської кухні. Там був знайомий Шанківського хор. Рибак, який провадив цю кухню. Приняв нас щиро, нагодував та вказав дорогу до 13. етапної сотні. В сотні був командантом старий поручник, що дбав про стрільців, як про свої діти.

Там мене приділили як звязкового з Начальною Командою, бо наша сотня була далеко від міста, а телефону не було.

Кілька днів опісля тов. Шанківський захворів на груди і його відставили до лічниці.

За ним я занедужав на другий поворотний тиф. Три дні лежав в сотні, відтак горячка меншала, я приходив поволі до здоровля. А все таки по двох тижнях завернув третій тиф, і тоді командант казав відвести мене до лічниці. Мене возили чотири дні, все до іншої лічниці, але ніде не було місця. Аж привезли мене до 1. Запасної лічниці на Кримських Казармах у Винниці, там лишили мене в лікарській салі, бо також не було місця. Звідтам санітети забрали мене на салю, де лежали хворі. Хворі лежали там на соломі, на землі, один коло одного. З браку місця командант тої лічниці сотник-лікар казав мене положити коло вікна, там було на 70 см. вільного місця та казав санітетові постелити свіжої соломи. Коли санітет заявив, що соломи нема, тоді казав понадбирати від усіх хворих по трошки.

В тій соломі вже загніздилися були воші так, що вона аж рушалась. В салі лежали хворі на ріжні недуги, що рана виносили по двох-трьох небіжчиків зпоміж нас, а на їхнє місце клали нових хворих. По двох тижнях призначили нового команданта, був ним молодий поручник медик Корнило Гаврилів. Він енерґійно взявся до праці. Постарав деревляні ліжка, зарядив купіль, перевів дезинфекцію так, що принайменше було чисто. Четвертий тиф перележав я один місяць.

Після хвороби дали мені четверту дієту. Коли раз на вечерю я дістав не добре зварені клюски, вони зашкодили мені і я занедужав на кроваву дезинтерію та перележав ще один місяць листопад 1919 р.

В тім часі Начальна Команда злучилася з Денікінцями. Наше життя матеріяльно поправилося. Мене відправлено з другими до новозаложеного дому для виздоровців. Нічого там не було лиш голі стіни, кожний з нас дістав два сінники і солому, на однім лежали а другим накривалися. Всіх виздоровців було 110 осіб. По середині салі стояла велика камінна піч вкрита бляхою, до неї нараз ішла фіра дров, однак не зважаючи на це,

було так зимно, що багато з нас повідморожувало ноги.

Шостого дня поручник (командант дому виздоровців) приділив мене до принимаючої канцелярії на місце десятника, що захворів на плямистий тиф. Між виздоровцями стрінув я товариша Якова Вовка, він мав нагляд в кухні. Небавом захворів командант і на його місце приділено двох четарів.

З початком грудня 1919 р. большевики розбили Денікінців.

Денікінці утікали на Одесу, а з ними Галицька Армія. Для себе ми дістали кілька ваґонів, ті ваґони прилучили до потягу, де містився шпиталь. З паровізні витягнули попсований паровіз.

З собою везли ми один ваґон цукру, один ваґон ріжного провіянту, два ваґони виздоровців, один зі службою, два ваґони інвентару і один з кіньми. Їзда була дуже прикра, що кілька верств ставали на рейках, то з браку дров для паровозу або з браку води. Вздовж тору ми розбирали охоронний паркан від сніжних насипів. А як бракло води, то носили ведрами сніг до машини. Подорож тривала 16 днів, після чого ми прибули до Затиша на шляху до Одеси.

В Затишу примістився шпиталь, а на степу, 1½ верстви від Затиша заняли ми двір для дому виздоровців. Там стояли до Великодніх свят. Населення Затиша відносилося до нас прихильно, навіть кількох наших оженилося з тамошніми дівчатами. При відвороті Денікінців ми розброїли їхні останні частини, відібрали панцирний поїзд та чимало воєнного матеріялу.

З початком лютня 1920 р. большевики заняли Затиша, нас частинно розброїли, однак другого дня віддали зброю. Між большевиками і Галицькою Армією заключено угоду. Відношення наше до большевиків було не конче щире. А навіть одного дня на чолі із сотником Козаком позамикали ми большевицьких урядовців, розброїли вісімдесять козаків, стримали поїзд з Одеси, в котрім їхала чрезвичайка, арештували її та проголосили в місті Українську Народню Республику. В Захарівці біля Затиша стояв 11. полк і ґенерал Кравс. Коли сотник Козак звернувся до ґенерала Кравса за поміччю та дальшими розпорядками, то ґен. Кравс відповів, що такого наказу не давав. За раз же прислав сотню стрільців, котра зліквідувала повстання.

В два дні пізніше приїхала карна експедиція з Одеси (майже самі китайці). В Затишу вони нічого не робили, лише подалися до міста Захарівки. Там галицька кавалерія звела з ними бій та розбила їх так, що решта того самого дня відїхала.

За час нашого побуту в Затишу похоронили ми там 74 галичан. Висипали їм високу могилу з високим дубовим хрестом.

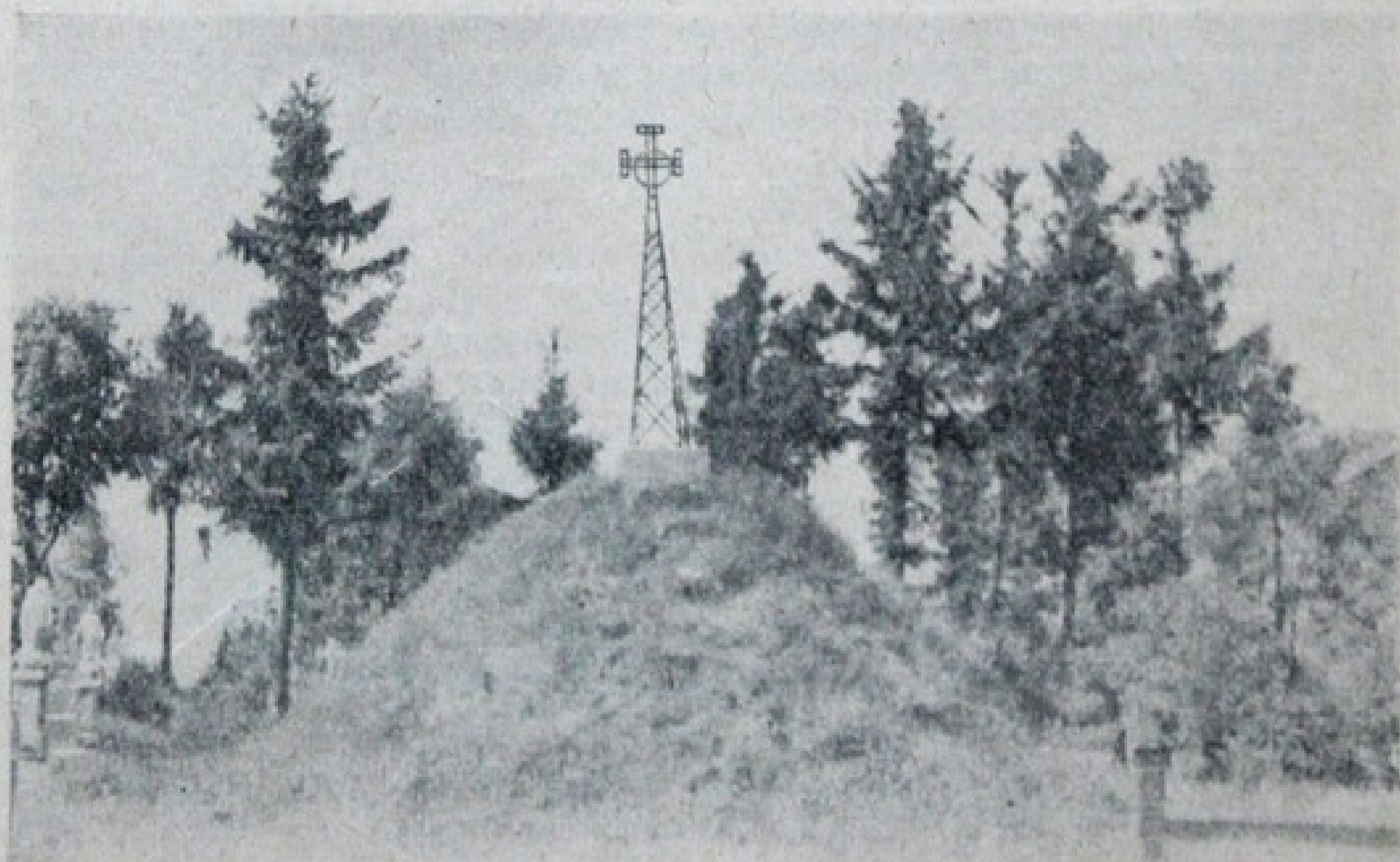
У третій день Великодніх Свят ми відїхали до Антополя коло Вапнярки. Там перебули місяць квітень 1920 р.

Населення свідоме та зорґанізоване. Спільно устроїли Шевченківський концерт.

Коли на большевицько-польському фронті Галицька Армія перейшла до поляків, тоді большевики всі наші частини, які стояли у Вапнярці, розброїли, інтернували та хотіли кудись повивозити. Однак біля Крижополя повстанці розібрали тор та замкнули дорогу на Одесу.

Около 5 травня 1920 р. повстанці (Тютюнник-Павленко) заняли Антопіль та звідтам зробили наступ на Вапнярку і висвободили Галичан, а ті негайно взяли участь у битві проти большевиків. Нещастя хотіло, що большевики взяли в полон всіх тих галичан і вирубали їх до одного, а повстанці подалися назад до Антополя.

На другий день рано ми з повстанцями вибралися з села. Обози тягнулися на кілька кільометрів. Несподівано в дорозі заскочили нас большевики. Бій тревав три години, після чого вони відступили, а ми заїхали до села Мясківки, там провівили сели, відпочали одну годину та вибралися дальше в дорогу. Переїхали два села, у третьому дістали приказ у великім саді кілька годин спочивати, однак ще добре не вспіли поскидати з себе наплечники, як хтось три рази до нас вистрілив

Стрілецька могила на цвинтарі у Ваневі (Белзчина), висипана місцевою молодю під проводом студ. Ореста Менцінського, в память поляглих членів Українських Армій у Визвольній Війні.

з кріса. Зчинилась паніка. Отаман Тютюнник розпустивши жовто-блакитний прапор, сів на коня й крикнув: „Всі за мною".

У великім замішанні утікали ми в однім напрямі, оставивши багато річей в саді.

Ми спинилися яких шість кільометрів за селом, упорядкувалися та рушили дальше в дорогу. Вечором прибули в село Вільшаницю і там розмістилися по хатах ночувати.

В селі був розміщений по садах відділ большевицького війська, та його люди не зрадили. Лиш ми полягали спати, а була год. 11., вони отворили вогонь та занимали постепенно хати, де знаходилися наші. Більша частина наших утекла за село, там зформувалася й ударила на ворога в селі. Більшовицький відділ після двогодинного бою був примушений піддатися.

Ми опустили село раненько. Дань був гарний. Їхали довший час лісом. По дорозі не стрічали ми ворогів, аж прибули до містечка Ямполя над Дністром. Ямпіль був в той час занятий армією У. Н. Р. Ми обняли міський шпиталь, примістили там наших хворих, а служба закватерувалася по домах.

Третього дня приїхав автом Головний Отаман Петлюра. Заїхав до Українського Клюбу, там був на обіді. Пополудні промовляв до свого війська, а відтак і до галицьких частин. Зазначив у своїй промові, що Галицька Армія вже не існує, що тепер є одна Українська Армія, а також подав до відома, що поробив всі старання, щоб Галичани могли сміло вертати до своїх родин в Галичину і там нікому з нас волос з голови не спаде. А хто з Галичан бажав би лишитися в його армії, то хай зголоситься до відповідної команди, а там його напевно приймуть. Коли Головний Отаман відїхав, галицькі частини зібралися окремо, щоб порадитися над витвореною новою ситуацією. Були ріжні голоси, одні радили всім вступити в армію Петлюри, інші знов доказували, що галицькі стрільці є тепер так обезсилені й струджені, що саме тепер не представляють жадної боєвої вартости. Остаточно вирішили залишити кожньому вільну руку з тим, що всі хворі й так звані реконвалесценти повинні негайно малими громадками прямувати до галицької границі, бо тут без лікарської опіки марно загинуть.

З огляду на те, що я, хоч виздоровець, все ще находився в горячковому стані, прилучився я до одної трійки хворих товаришів (на чолі з хор. Мандриком родом з Рави Руської) і ми одного непогідного вечора вибралися в дорогу на Камянець. Кріси ми передали нашій частині, і голодні, без жадних харчів пройшли за цілу ніч 28 км.

Ішли ми через ріжні села вздовж Дністра, оминаючи польські війська. Люди по селах відносилися до нас досить щиро, кормили, ночували, та справляли на добру дорогу.

Семого дня рано прийшло нас до Камянця тільки двох, бо два інші товариші, хворі і знеможені не могли йти дальше й залишилися в котромусь селі.

Камянець був в руках поляків, уряди були польські, залога і поліція польська. В Камянці були приміщені також українські міністерства та один курінь українського війська У. Н. Р. Ми звернулися відразу до українського Міністерства з проханням видати нам перепустки до Галичини, та уділити допомогу на прожиття. Допомогу нам видали в висоті 2.000 карбованців, та казали зголоситися в справі перепустки за два дні.

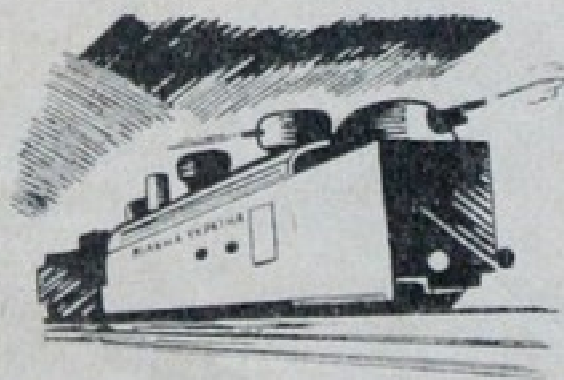
Звідтам ми пішли до українського університету, де студенти дали нам нічліг у бурсі.

На третій день зголосилися до Міністерства. Там відповіли нам, що перепустки нам не можуть видати й відіслали нас до польського комісаріяту, де видавали пашпорти. Як ми там зголосилися, за якої пів години прийшла польська стежа і та відставила нас до VI. дефензиви.

Після переслухання та підписання протоколу відпровадили нас до турецької тюрми. Комендантом тої тюрми був українець (Когут, бувший дозорець станиславівської тюрми на Діброві). Він пізнав мене, привитався зі мною щиро та не позволив відбирати від мене річей. Опісля замкнув мене до одної келії, де було 22 особи.

У вечері того дня прийшов до мене, дав листовий папір та казав написати лист до дому, а він його передасть моїй рідні в Станиславові, бо їде туди на відпустку.

Мене держали у тюрмі три тижні, харчі були дуже злі. Опісля відставили нас до тюрми в Чорткові; там держали двадцятьвісім днів. З Чорткова відвели нас до „Обозу Єньцуф" на Яловець біля Львова.

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговпч.*

(Продовження).

У селі Скибинцях Лісних.

Село Скибинці Лісні положене над річкою Роською, яка 1 і пів км. за селом вливається до ріки Рось. Воно віддалене 30 км. на полудне від м. Сквири. Район тут горбковатий і лісистий. Якраз добрий для повстанців.

Півсотня скорострілів заїхала на майдан коло церкви. Був наказ, щоби півсотня держалася купки — і не розходилася по кватирях, як це звичайно бувало. Півсотня заняла місце на полудне від церкви. Яких 30 кроків від нас по північній стороні від церкви розтаборилась батерія з двома гарматами.

Стрілецтво розбіглось по селі міняти за цукор харчів для себе і коней. Я не боронив, бо крім цукру, котрий забрано із заводу в дорозі до Ново-Хвастова, ніяких провіянтів не було. Ми мусіли самі журитись, щоби прохарчувати себе і коней. Кухні не було. Осталась в Пустосі під Козятином. Обмін мав не добрі наслідки, бо деякі стрільці замінявши дещо харчу — міняли також цукор за самогонку і упивались.

Зараз пішла по селі чутка, що коло церкви міняють цукор на яйця, хліб, овес, муку і под. Поприходило багато селян а ще більше жінок. Між мужчинами запримітив я багато інтеліґентних лиць, підголених, пристійних, у військовій формі, молодих людей, які тихцем розмовляли з стрільцями. То були повстанці.

Я заборонив дальшу обмінну торгівлю. Селяни розійшлися. Я зарядив негайно збірку, щоби довідатися, що розказують повстанці стрільцям. Виявилось, що мешканці Скибинець Лісних і околиці є проти большевиків (про це ми знали). Усі намовляли стрільців, щоби ми покинули большевиків та перейшли до військ отамана Петлюри. Повстанці розказували, що наші дві бриґади бються вже спільно з військами УНР проти большевиків.

Про це все розказав я в полковій команді, де й без мого звідомлення вже про це знали. Того дня рано прийшов до полкової команди (вона містилася коло церкви у дяка) якийсь селянин — дуже перестрашений, задиханий із такими словами: „Чи ви мене не заарештуєте або не розстріляєте?'' — В полковій команді не знали, про що йде — а селянин дальше: „Я післаний від полковника Романенка до вас запитатися, що ви за одні, куди йдете та що у вас за цілі''.

Виявилось, що полковник Романенко це комендант повстанців, які оперують в цім районі — головно в містечку Тетієві. Селянин не мав ніякого документу, а тому ніхто не вдавався з ним у розмову. Але ми вже предвиджували, що нас чекає розброєння. Пор. Северин Байґерт вийшов в село і почав балачку з якимись селянами в тім дусі, щоби нас повстанці не рухали. Зміст розмови з пор. Байґертом передали полковникові Романенкові, що по відомостям селян був десь за селом в ліску.

По певному часі одержано в полковій команді вістку, що повстанці полковника Романенка не будуть нас зачіпати. Це був очевидно підступ, щоби наші частини не приготовлялись до протиакції. Під полудне якось справа притихла і ми думали, хоч не довіряли, що вже ніхто з повстанців не буде нас зачіпати.

Висланий як звязковий пор. Микола Кос до команди бриґади привіз після полудня ось такий наказ: „В осягненім районі ночувати. Розвідку вислати так далеко, аж натрапить на поляків. В селі забезпечитися. Село добре зорґанізоване, як Запоріжська Січ. Тримати звязок з с. Черепинкою (ґрупа тов. Запутовича). Вислати знову звязкового до штабу бриґади. Всіх кіннотчиків з 1-го полку вислати сюди. Дальші прикази прийдуть. Підписали Ганс Кох — комісар. В. Евгенів год. 19''. Дальше пор. Кос повідомив, що всі обози в с. Черепині повстанцями розброєні — і тепер йдуть повстанці на с. Лобачів розброювати команду бриґади.

На вістку пор. Коса, що і нас чекає неминуче розброєння — ніхто не знав, що робити. Витворилась складна ситуація. Комісар Вербовий не міг рішитися видати наказ до оборони у випадку коли нападуть на нас повстанці. Він знав, що більшість стрільців є проти дальшого відступу з большевиками. Взагалі Вербовий говорив мало, заховувався спокійно. Він побоювався вже за власне життя — що він комісар. Децизій не підпринимав. Часто виходив нарочно із канцелярії полкової команди, щоби без його присутности могли старшини свобідніше порозмовляти.

Власне в такий момент, коли його не було, запало рішення в команді полку, щоби збруї повстанцям не віддавати, а заявити готовість перейти на їх сторону, як частина армії УНР.

Вже вечеріло, як сотник Василь Чарнецький, комендант куреня, що кватирував на західній частині села, зголосив, що повстанська розстрільна підходить під село із західньої сторони. На це заряджено строге поготівля. Усі стрільці при возах і скорострілах. Поручник Байґерт, що до полудня провадив вже переговори з повстанцями, удався в сторону куреня сот. Чарнецького, бажаючи знову переговорювати. По дорозі стрінувся він з полковником Романенком і оба подалися до нашої полкової команди.

Там знова вживано всяких арґументів, щоби повстанці нас не розброювали, що ми бажаючи із збруєю в руках вертати до рідного краю, мусимо йти з большевиками. Полковник Романенко впер-

ся, що ми маємо перейти до повстанців а в разі, якби поляки прийшли сюди, вони беруть нас всіх по своїх домах і переховають перед поляками. Переговори провадили от. Роман Волощук, сот. Андрій Олексин, пор. Северин Байґерт — полковник Романенко. Комісар Вербовий був при переговорах, але не забирав слова — мовчав. Він взагалі боявся признатися, що він комісар.

Наступ повстанців.

Нарада не була ще закінчена, як роздався голос трубки зі східньої частини села. За голосом трубки пішов крик гурра і стрілянина. Було вже темно, ніхто не знав, хто це наступає, повстанці чи може таращанці йдуть нас відбивати від повстанців. Сам полковник Романенко також не знав, хто наступає. Він затривожений вибіг з хати на двір, думаючи вже утікати з команди полку. Він також певний був, що наступають таращанці. Та невдовзі розстрільна підійшла до нас ближче і чути було крики: „Козаки не стріляйте". По цих словах пізнали ми, що це повстанці. Полковник Романенко пізнав уже деяких знайомих своїх повстанців, успокоївся і вернув в хату дальше переговорювати.

Тим часом на майдані, де стоїть церква, сходились повстанці. Були між ними старі й молоді, літ 15—50 з вилами від обірнику, від сіна, із списами, із звичайними дручками, дехто із крісами та обтинками. Найбільше з них гуртувалось коло моїх возів із скорострілами. Повстанці доглянули кулемети й один з них почав: „Тут кулемети є — нам нада. Козаки, ходіть брати кулемети".

Я стояв близько возів і обсервував, що робиться. Підійшовши ближче до того повстанця, що хотів брати кулемет, строго сказав: „Тут для вас нічого не має. Самі брати не маєте права. У нашій команді полку є ваш полковник. Там ведуться переговори. Як там постановлено буде, щоби віддати вам кулемети, тоді їх дістанете. Тепер нічого прошу не трогати". Цей видивився на мене і сказав „вибачайте" — і відійшов.

Ще не скінчив я розмови з попереднім, як зпоміж фір почав виїзлити один дядько, — підвода, що возив цукор, — і почав завертати у вулицю. Я крикнув строго: „Стійте! Завертайте сейчас назад". І старий настрашився і завернув на своє місце. Та всеж таки не міг я всего встеречи. Повстанці забрали один скоростріл. Як це сталося, до тепер не знаю. Мистець того скорострілу і обслуга були пяні. Впилися самогоном виміняним за цукор. Переводити дохолження як це сталося не було часу. Обслуга твердила, що вони не бачили, коли щез із воза скоростріл. З інших відділів забрали повстанці кілька коней та крісів, але на приказ свого полковника Чорного, віддали майже все з поворотом, — лише скоростріл пропав.

Переговори з полковником Романенком дійшли до слідуючого: ціла наша частина має сейчас машерувати до повстанчого штабу до м. Тетієва. Нас не будуть розоружувати. Весь матеріял і майно остають при нас.

Наказано поспішно збірку нам і повстанцям. Усі спішилися, щоби скоріше виїхати із Скибинець Лісних. Причиною того був страх. І повстанці і ми боялися таращанців, які були недалеко на північ від нас. Вони могли чути стрілянину, яку счинили були повстанці при наступі на нас і кожної хвилі могли прийти нам на поміч.

На нас (на останки 2-го полку під командою от. Волощука) на село Скибинці Лісні наступало два повстанські полки тетіївський і касперівський. Оба полки мали бути добре зорганізовані, а тетіївський мав навіть прапор. На одній стороні того прапору виднів тризуб, а на другій напис: „Тетіївський волосний полк Запорізької Січі". Сили тих полків годі окреслити. Полковник Романенко говорив, що числять вони 3000 мужа.

Так останки бриґади Червоних Українських Січових Стрільців відлучились від большевиків.

З повстанцями до Тетієва.

Ніччю з 1. на 2. травня 1920 р. прибула наша частина до містечка Тетієва. Цілу дорогу із Скибинець лісних супровожали нас повстанці Тетіївського і Касперівського полків. Повстанці йшли з крісами або й без них побіч наших стрільців. Виглядало воно дивно, навіть смішно. Усі наші стрільці мали кріси, а повстанці були й без крісів й супроваджали нас, як полонених.

Коли наша частина зближалася до м. Тетієва, почули ми мужеські голоси: ква-ква-ква. То тетіївська сторожа при вході до місточка, передавала умовлений між собою знак, що щось зближається. На цей знак нічної сторожі прибуло зараз більше повстанців. Сам Тетіїв був добре бережений. Дорога, якою входили ми із Скибинець лісних коло річки, що пливе попід Тетіїв, була забезпечена острим ріщам, зглядно деревами. Галуззя цих деревин було остро застругане при землі і звернене було в сторону, звідки Тетіївці сподівались большевиків.

В самому містечку по обох боках дороги, доми попалені, подекуди порозбирані. Були це жидівські доми. Тепер жидів там не було. Тетіївські повстанці повторювали відому фразу, „що жид — то комуна" — на оправдання, що попалені та порозбивані доми.

В місті ходили узброєні у вили та дрючки старші і молодші селяни-повстанці, що повнили там охоронну службу. Наші частини закватерувались там на нічліг.

До Тетієва прибули також рештки бриґади Українських Січових Стрільців із сіл Черепина та Лобачева. Ті частини були зовсім розоружені. Від них відібрали повстанці кріси, револьвери, а навіть позабирали верхові коні від старшин. Зробили це повстанці на свою руку, без відома їхніх командантів. Не прибули сюди очевидно ні командант бриґади Баран, ні Затонський, ні Михайлик та другі большевицькі достойники, що були при нашій бриґаді. Усі вони не далися розоружити. Їх оборонила перед повстанцями школа політруків — і з нею подалися вони на схід.

Розоружування наших частин у Черепині і Лобачеві відбувалось — як опісля оповідали нам старшини, що там були, досить рішуче і з боєм. Про це могли би докладно описати очевидці сот. Богдан Білинкевич, пор. Роман Олексій і багато других, що в той час були там присутні.

Ще в ночі зажадали були повстанці, щоби ми віддали кріси, скорострілі, муніцію. Мали ми це віддали кріси, скорострілі, муніцію. Мали ми це опісля це відкликано. Мабуть от. Волощук порозумівся із штабом, щоби ми зброю задержали.

Дня 2. травня 1920 р. в передполудневих годинах відбулася в помешканні повстанського штабу нарада. На цій нараді були і наші команданти. Про що бесідувано на початках наради, мені не відомо, бо я прибув на неї під сам конець. Я чув, як один із повстанських старшин оправдувався та перепрошував за нетактовне поведення повстанців супроти нашого війська. Вони обіцяли звернути нашим частинам розоруженим в Черепині і Лобачеві зброю і коні. Так і сталось.

Дальше застановлялись в штабі повстанців, що з нами робити. Де знаходиться от. Павленко із своїм відділом, повстанці не знали. Звязку із ними не мали. Вони припускали, що от. Павленко знаходиться в околиці м. Уманя.

Постановлено, щоби й наша бриґада прямувала в ту сторону. Може вдасться нам поміж большевицьким і польським фронтами спокійно долучити до відділів от. Павленка. (Далі буде).

БУВШІ СТАРШИНИ. ПІДСТАРШИНИ І СТРІЛЬЦІ У. Г. А. З УГНОВА ПОВІТУ РАВА РУСЬКА.

I. ряд, сидять від ліва до права: 1. Юліян Целевич. 2. Мирон Заворотюк. 3. Мгр. Іван Скрипчук. 4. Мгр. Володимир Петришин. 5. Семен Лисяк.

II. ряд стоять: 6. Гринь Криловський. 7. Іван Гарасим. 8. Василь Лисяк. 9. Семен Магура. 10. Іван Пікульський. 11. Василь Шустикевич. 12. Яків Шустикевич. 13. Михайло Гулян і 14. Гринь Лисяк.

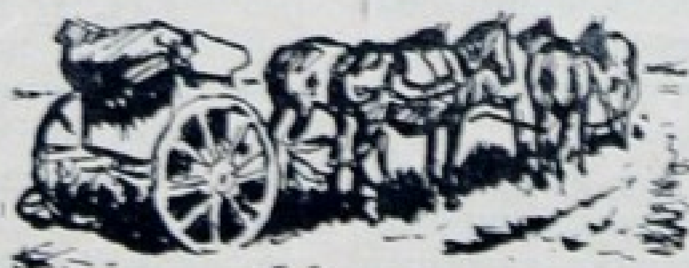
III. ряд: 15. Петро Бараник. 16. Степан Шустикевич. 17. Іван Шустикевич. 18. Іван Гулян і 19. Гринь Редкевич.

IV. ряд, горішний: 20. Іван Козловський. 21. Семен Салюк. 22. Др. Нестор Білик. 23. Ілія Гунєвич. 24. Володимир Бас. 25. Іван Косоноцький.

Живучі а неприсутні на знимці: 26. Інж. Лев Дорожинський. 27. Теодор Семенович. 28. Микола Жовтий. 29. Степан Магура. 30. Інж. Корнило Целевич. 31. Михайло Онишкевич. 32. Др. Степан Божик. 33. Йосиф Романовський. 34. о. Андрій Дорош. 35. Іван Решетило. 36. Володимир Бошкович. 37. Степан Журавецький. 38. Др. Іван Решетило. 39. Йосиф Бошкович. 40. Петро Бараник. 41. Михайло Дорош. 42. Др. Теодор Решетило. 43. Гринь Салюк. 44. Евген Микулович. 45. Др. Андрій Шустикевич. 46. Іван Лисяк. 47. Микола Дорош. 48. Володимир Демцьо. 49. Гринь Хитрень. 50. Йосиф Лозінський. 51. о. Петро Журавецький. 52. о. Василь Ґумовський. 53. Др. Павло Білик. 54. Андрій Мазикевич. 55. Яків Маґура. 56. Василь Білик. 57. Лука Білик. 58. Інж. Михайло Підгорецький. 59. Яків Косоноцький. 60. Др. Іван Романовський. 61. Др. Василь Скрипчук. 62. Петро Качковський. 63. Гілярій Кузьмінський. 64. Василь Пільгуй. 65. Гринь Лисяк. 66. Іван Пиріжок. 67. Лука Курчинський. 68. Гринь Лукашкевич. 69. Василь Качковський. 70. Петро Хомінський. 71. Михайло Лєбволь. 72. Теодор Кондратович. 73. Іван Кондратович. 74. Михайло Козловський. 75. Степан Котович. 76. Тимко Котович. 77. Іван Гаєвий. 78. Антін Гаєвий. 79. Степан Слука. 80. Гринь Слука. 81. Василь Крілик. 82. Михайло Слука. 83. Микола Дмитрук. 84. Теофіль Павлик. 85. Василь Вакула. 86. Микола Козак. 87. Осип Шульган. 88. Др. Павло Лещій. 89. Др. Іван Козак.

Погибші підчас визвольних змагань: 1. пор. Тимко Ґумовський. 2. пор. Йосиф Целевич. 3. сан. хор. Володимир Целевич. 4. хорунжий Іван Бичик. 5. бул. ст. дес. Іван Рудасевич. 6. ст. дес. Михайло Пиріжок. 7. пушкар Степан Трусевич. 8. стр. Александер Стирко. 9. одн. вістун Олександер Ґовда. 10. одн. віст. Теодор Решетило. 11. стр. Михайло Решетило. 12. стр. Іван Решетило. 13. стр. Петро Лукашкевич. 14. одн. ст. стр. Володимир Пільгуй. 15. стр. Іван Бараник. 16. стр. Лука Мазикевич. 17. пушкар Яків Сярчинський. 18. ст. дес. Шустикевич Мартіян. 19. чет. Іван Слука. 20. Михайло Слука.

Померші по повороті зі змагань: 1. підхор. Роман Дорожинський. 2. дес. Грицько Маґура с. Якова. 3. віст. Яків Дорош. 4. хор. Клим Сень. 5. сотник Семен Трусевич. 6. стр. Лев Щетина. 7. стр. Іван Білик. 8. стр. Михайло Поронович. 9. стр. Іван Лисяк с. Сильвестра. 10. стр. Василь Дворніцький. 11. стр. Іван Маґура.

У збірній станиці старшин у Кодимі і Бірзулі

Написав: о. *Михайло Божак.*

З Ободівки к. Бершаді (гл. Л. Ч. К. за місяць червень 1938. р.) II. курінь, III. бережанської бригади перенісся на села, в напрямі стації Кодими. Сотня пор. Володимира Дзюби розкватирувалася в одному селі (назви не пригадую) около 30 верств від стації Кодими. Пор. Володимир Дзюба, хор. Михайло Маруневич і я замешкали у батюшки на приходстві. Сотня була розкватирована по хатах в районі приходства. Сотня не робила ніяких вправ. В селі відносились селяни до нас добре. Та на жаль не довго нам тут судилось гостювати! Сотню перебрав інший командний склад, на чолі політрука таки Галичанина. Цей чоловік — то звичайний рядовик, який попав в російський полон, довго жив на Сибірі і там перейшов „школу політичних руководітелів".

Тодішний Начальний Вожд Ч. У. Г. А. тов. Порайко відсепаровував старшин від галицьких частин і концентрував їх на стації в Кодимі, де була „збірна станиця старшин" з 3-ох галицьких корпусів. Пор. Дзюба, пор. Маруневич і я дістали приказ зголоситися на „збірну станицю старшин" в Кодимі. Зі сльозами в очах попрощалися ми зі сотнею, сіли на підводу і подалися в Кодиму. Тут зголосилися в команданта збірної станиці і примістилися на нічліг в ешелоні. Всі старшини мешкали в товарових ваґонах довгого ешелону. Було около 200 старшин Галичан, около 25 старшин петлюрівців і около 140 підстаршин і стрільців. Загальне число всіх маліло з дня на день. Хто мав добрих знайомих, покидав станицю і подавався там, де уважав за відповідне скритися. —

На стації перебули ми два тижні. Не маючи ніякого заняття ми нудилися. Між нами ходили ріжні непровірені верзії. Одні говорили, що нас вишлють до Києва на курс політичних наук „азбуки комунізму"; другі знову, що поїдемо на курс військової академії „красних командірів". Серед таких поголосок чекали ми в напруженні на щось невідоме і закрите перед нами.

Врешті діждалися тої хвилини, коли нас мали відправити до Бірзулі. Але пощо туди їхати і за чим, ніхто не знав! Приїхали ми до Бірзулі і наш ешелон заїхав на сліпий тор. Це був знак, що ми тут довше затримаємося... Повисідали ми, а деякі з нас пішли на перон до начальника руху запитати: куди їдемо і коли? Нічого не довідались! Чекали ми тут около 12 днів на дальші диспозиції тов. Порайка, як главнокомандуючого Ч. У. Г. А.

Наш постій на стації Бірзула був дуже немилий, бо з боку двірця на подвірю містилася „Чека", а сама вивіска напису „чрезвичайная комісія" наводила на нас страх. Там в день розстрілювано ріжного роду і стану людей, а ніччю вивозили тяговими автами за місто і закопували.

Між старшинами нашого ешелону було не мало таких, що симпатизували з большевиками в тій вірі, що при большевиках перед ними стелилася дорога карієри. Між старшинами був молодий фанатик і ярий комуніст хор. Михайло Боровський, родом з Черновець. Коли я раз з ним дискутував і не захвалював большевицького режиму, відразу він в гарячці фанатизму вхопив за свій кріс (ми не були розброєні) і крикнув до мене: „розстріляю як собаку"! Більше ані я ані інші старшини не зачинали з ним розмови.

Наша інтендатура Ч. У. Г. А. містилась у вагонах нашого ешелону. Завідуючим інтендантури був. пор. Іван Чепига, зі старих Кут, мій товариш з ґімназії і шкільної лавки.

Харчевим старшиною був теперішній о. Володимир Павелчак. Ми не тільки в Кодимі, але і в Бірзулі користали зі старшинської харчівні, бо заряд ешелону і інтендантури був ще в наших руках.

Одного дня покликав мене дижурний красноармеєць на допит до „Чека". Закинули мені на підставі доносу, що я „неблагонадьожний человек". Списали ґенералія, мучили перехресними питаннями, я від себе подав свідків: пор. Володимира Дзюбу, чет. Шпака, хор. Кубая, що вони мене знають і що можуть потвердити мою невинність. Комісарем „Чеки" був полк. Ковалевський, родом з Чернигівщини, по фаху правник. Я пізнав його в Проскурові в реставрації „Сан-Ремо" і від тоді стали ми другами за час мого побуту в Проскурові. Революційний трибунал „Чеки" проголосив засуд смерти на пятьох старшин Галичан і трьох петлюрівських. Це було около 13. год. пополудні. Між цими нещасними (назвиськ не памятаю) і я найшовся. Екзекуція мала відбутися о 6. год. розстрілом. Кожний з нас по засуді мешкав осібно в келії. Так було і перед засудом. По засуді нашим останнім бажанням була сповідь. Однак вельможі „Чеки" на наше бажання і пропозицію не погодилися, а радше висміяли нас. Около 6. години вивели нас вісьмох на подвіря „Чеки", а за нами йшло 8 красноармейців Китайців. Стали ми на подвірю і чекали на склад революційного трибуналу. Перший в червоній шапці вийшов полк. Ковалевський, як начальний комісар „Чеки" і склад революційного трибуналу. По раз другий виголосив засуд смерти на трьох, а прочитавши назвиска чотирох і мене сказав: „Ви свободни, адайті"! Ми так були стратили притомність, що не памятали що з нами діється. Тоді стійковий красноармеєць відпровадив нас поза браму подвіря. Душевна боротьба і ріжні допити та сам перший засуд так на мене поділали, що я майже тиждень лежав у ваґоні і жив лише чаєм.

Довідалися старшини, що через стацію Бірзула буде переїздити тов. Порайко. Я зібрав рештки сил, силою волі піднісся і вийшов з іншими на перон. (Казали цивільні люди, що так люксусово їздив лише цар). Сальонка тов. Порайка була під охороною Китайців, які служили в червоній армії.

Тов. Порайко сперся на вікно реставраційного ваґону і споглядав на перон. Між старшинами на пероні находився Гнат Харук, товариш Порайка з коломийської ґімназії. Харук пізнав Порайка, зблизився до нього до вікна і привитався. Так розмавляли оба через вікно з пять хвилин. Опісля Порайко дав знак красноармейцям, щоби Харука впустили до ваґону. Видно, що приязнь зі шкільної лавки вязала людей доволі сильно. За хвилину відїхав сальоновий потяг тов. Порайка, а з ним відїхав і наш старшина і друг Харук. Махнув рукою до нас через вікно і попращався з нами. Пізніше 1929 р. Гнат Харук висвятився на священика і помер як сотрудник у Надвірній.

ЛИСТА ПОЛЯГЛИХ І ПОМЕРШИХ ЧЛЕНІВ У. Г. А. ГРОМАДИ БЕРЕМЯНИ, ПОВ. БУЧАЧ

1. Яків Семянків, III. Курінь Коломийський помер в дома.
2. Василь Лукинів, місцева міліція, помер в дома.
3. Михайло Шевчук, Гайдамацький Загін, згинув в бою під Сокалем.
4. Семянків Микола, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
5. Семянків Микола, с. Григора, місцева міліція, помер в дома.
6. Кубрак Микола, пропав без вісти.
7. Осарчук Іван, с. Миколи, Відділ Скорострілів, помер на Великій Україні.
8. Логуш Михайло, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
9. Лоґуш Никола, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
10. Кубрак Степан, с. Миколи, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
11. Гуменюк Василь, Стаційна Команда II., помер забраний більшовиками з дому 1920 року.
12. Шевчук Микола, пропав без вісти.
13. Кальмук Микола, місцева міліція, помер в дома.
14. Корецький Федір, III. Кур. Колом., перебув польський полон, помер в Арґентині.
15. Семянків Михайло, с. Антоха, помер в дома.
16. Боднарчук Микола, відділ телефонічний, помер в дома.
17. Ферлеєвич Степан, III. Кур. Колом., ран. під Комарівкою, помер в дома.
18. Ферлевич Никола, пропав без вісти.
19. Кальмук Степан, с. Якова, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою, помер в дома.
20. Василишин Яків, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
21. Хорт Іван, III. Кур. Колом., пропав без вісти.
22. Щотчук Микола, III. Кур. Колом., ранений в Кийданові, помер в дома.
23. Войтіхівський Микола, помер в дома.
24. Кубрак Іван, с. Гриця, помер на Великій Україні.
25. Слободян Василь, пропав без вісти.
26. Слободян Дмитро, пропав без вісти.
27. Осарчук Микола, с. Василя, помер в польськім полоні.
28. Березівський Яків, пропав без вісти.
29. Гайдуцький Микола, помер у Львові в польськім полоні.
30. Гриджук Іван, Гайдамацький Курінь, вбитий над Збручем.
31. Кривий Яків, III. Кур. Колом., помер в дома.
32. Курчак Василь, с. Івана, пропав без вісти.

ЛИСТА ЖИВИХ ЩЕ УЧАСНИКІВ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ У. Г. А. СЕЛА БЕРЕМЯНИ, ПОВ. БУЧАЧ.

1. Головецький Василь, Команда Вишколу при II. Ст. Ком.
2. Приклад Михайло, рим. кат., Стаційна Команда.
3. Гуменюк Іван.
4. Осарчук Петро, Проб. Курінь, Група Кравса
5. Семянків Василь Дмитро, III. Кур. Колом.
6. Микуляк Андрій, II. Кур. Колом.
7. Рафалюк Стефан, с. Семена, III. Кур. Колом.
8. Іваськів Іван, III. Колом. Курінь.
9. Цьолик Йосиф, У. С. С.
10. Бінарт Йосиф, III. Кур. Колом.
11. Хоптинський Антін, рим. кат., III. Кур. Колом.
12. Дорошкевич Федір, III. Кур. Колом.
13. Папушак Петро, с. Якова, 6. Курінь, ранений під Чижками.
14. Осарчук Микола, с. Степана, III. Кур. Колом.
15. Татарчук Степан, місцева міліція.
16. Кубрак Степан, с. Гаврила, в Армії Петлюри.
17. Кубрак Павло, с. Миколи.
18. Дячишин Федір, місцева міліція.
19. Пасемчук Василь, III. Кур. Колом.
20. Оробчук Микола, Стаційна Команда.
21. Рафалюк Іван.
22. Папушак Микола, с. Михайла, III. Кур. Колом.
23. Демянчук Гнат, III. Кур. Колом.
24. Семянків Микола, с. Антона, III. Кур. Колом.
25. Папушак Василь, Санітарний відділ.
26. Осарчук Іван, с. Миколи, III. Кур. Колом.
27. Моспан Петро, III. Кур. Колом.
28. Боднарчук Антін, живе на Великій Україні.
29. Пампушок Михайло, с. Василя, III. Кур. Колом.
30. Оробчук Іван, с. Василя, III. Кур. Колом.
31. Рафалюк Михайло, 6 Курінь, ранений під Чижками.
32. Рафалюк Яким, 6 Курінь.
33. Семянків Антін, с. Якова.
34. Данчук Василь, III. Кур. Колом.
35. Гайдуцький Іван, III. Кур. Колом.
36. Гайдуцький Микола, 6 Курінь, живе на Чехах.
37. Іваськів Михайло, 6 Курінь.
38. Томяк Петро, III Кур. Колом.
39. Кубрак Гриць, Пробоєвий Курінь і Укр. Бриґ., Чехи
40. Василишин Микола, III. Кур. Колом., ранений під Рогатином.
41. Головецький Демян, III. Гуц. Кур., ранений під Камінням.
42. Рожанський Мартин, 6 Курінь.
43. Кубішин Михайло, с. Миколи, III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою.

44. Баран Ґаврило, 5. Сот. Кр. Оборони.
45. Ферлевич Михайло. III. Кур. Колом.
46. Медвецький Василь, III. Кур. Колом.
47. Осарчук Михайло. III. Кур. Колом.
48. Семянків Федір, III. Кур. Колом.
49. Кащук Михайло, III. Кур. Колом.
50. Махтура Михайло, III. Кур. Колом. і II. Стріл. Полк.
51. Гайдуцький Микола, III. Кур. Колом.
52. Гринів Олекса. III. Кур. Колом., ранений під Комарівкою.
53. Колибаба Іван. III. Кур. Колом.
54. Дячишин Василь, III. Кур. Колом., Сотня пішколу.
55. Калиніцький Франко, III. Кур. Колом.
56. Михалюк Петро. Гуц. Курінь.
57. Махтура Василь, с. Якова.
58. Оробчук Михайло, с. Якова, III. Кур. Колом.
59. Гаврилюк Яків, відділ телефоністів.
60. Куброк Михайло, с. Гаврила, III. Кур. Колом.
61. Махтура Іван, III. Кур. Колом.
62. Березівський Йосиф, Відділ телефоністів.
63. Березівський Антін, Відділ телефоністів.
64. Ґалат Теофіль, Полк Кінних Стрільців.
65. Гайдуцький Гриць, III. Кур. Колом.
66. Мигас Василь, живе в Америці.
67. Тишковський Іван, III. Кур. Колом.
68. Гаврилюк Микола, Пробоєвий Курінь.
69. Махницький Стах, рим. кат., Пробоєвий Курінь, живе в Чехах.
70. Гринів Павло, III. Кур. Колом.
71. Кальмук Петро, Стац. Ком.
72. Пилипюк Михайло, III. Кур. Колом.
73. Осарчук Микола, місцева міліція.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

І. ІІІ.

Яворовський Евген. Антін Виметаль (в роковини смерти). „Кал. Черв. Кал." на 1922 р. Жовква 1922. 8°, ст. 114—116; „Приятель укр. жовніра", кал. на 1923 р. Львів 1922. 8°, ст. 114—116.

Спогади зі співпраці і походів. Біоґр. причинки.

Яворовський Евген. Бій під Сиґнівкою. (Уривок із воєнного записника). „Кал. Черв. Кал." на 1928 р. Львів 1927. 8°, ст. 65—69.

Січень 1919. Заг. наступ на Львів, 11-та Коломийська сотня, 10 і 12 сотні ґрупи УСС Носковського і Білинкевича.

Яворовський Евген. Великодні 1917—1920 р. Калейдоскоп наших визвольних змагань. „Новий Час". Львів 1935, ч. 93, ст. 13—14.

Огляд перипетій визвольної боротьби, в тім і військової.

Яворовський Евген. Денікініяда Української Галицької Армії. Популярний нарис. Яворів 1929. 16°, ст. 32. Накладом видавн-ої кооперативи „Гарт" у Яворові.

Загальне положення УГА перед переходом до Денікіна. Додаток: Протоколи перемирря між УГА і Армією Денікіна з дня 15. XI. 1919, уривок протоколу з процесу ґен. Тарнавського та стан хорих III. корпусу УГА в дні 22. XII. 1919.

Рецензія на цей нарис у „Літопису Ч. К.". Львів 1929, ч. 1, ст. 21: *В. С.* Евген Яворовський. Денікініяда і т. д.

Яворовський Евген. „За цісаря, за державу". Спомин. „Літопис Ч. К.". Львів 1937. 4°, ч. 3, ст. 19-20.

1916, 24 полк піхоти („Гуцули" з Коломиї), італ. фронт. Вол. Букшований, фельд. Ткач 1917.

Яворовський Евген. Нариси з воєнних переживань. II. З війни на війну. (Листопад 1918 р.). „Календар Просвіти" на 1924 р. Львів 1923. 8°. ст. 64—68.

УГА. З Одеси під Львів.

Яворовський Евген. Київський день. „Укр. Вістник". Львів 1921, чч. 165, 166, 167.

Про похід на Київ.

Яворовський Евген. Останній місяць ЧУГА. Історичні факти на основі „Денника Нач. Команди Г. А.". „Новий Час". Львів 1936, ч. 82, ст. 7—8.

Витяг за дні 23. III. — 3. IV. 1920.

Яворовський Евген. 1-ший Листопад. „Рідна Школа". Львів 1936. 4°, ч. 21, ст. 301.

Яворовський Евген. Похід на Київ. Один тиждень з офіціяльного дневника „Начальної Команди Галицької Армії". „Діло". Львів 1925, ч. 192, ст. 2—3; ч. 193, ст. 2; ч. 194, ст. 2; ч. 195, ст. 2.

Яворовський Евген. Тріюмф української дипломатії. В роковини Берестейського Договору 9-го лютня 1918-го р. „Новий Час". Львів 1937, ч. 28, ст. 2.

Опис мирових переговорів у Берестю.

Яворовський Евген. Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди. „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 12, ст. 4.

Виїмки з Дневника Начальної Команди за дні: 1919 р. 7—30 червня і 1—13. 16, 17 липня.

Я - Й. Не нехтуймо історії нашого народу. „Вісти У. Ц. К. в Польщі". Варшава 1927. 4°, ч. 14/17, ст. 41—43.

Про збирання матеріялів і опубліковання окремих епізодів нашої визвольної боротьби.

Я. К. Бій під Пергою. „Вісти". Місце постою 1920, ч. 8, ст. 5—7.

Я. К. За Збруч. (Уривок зі споминів б. підстар. 18 бриг. У. Г. А.). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°, ч. 7/8, ст. 35—37.

Опис переходу.

Я. Калюта. „Тризуб". Париж 1932. 8°, ч. 15, ст. 30. Кубанський козак. Некрольоґ.

Як большевики хазяювали у Київі. „Вільне Слово". Зальцведель 1918. 4°, ч. 22, ст. 2.

Як галицькі Українці здобули Львів при кінці 1918 року. „Праця". Прудентопіль 1919, ч. 11.

1918. XI. I. Полки: 15 тернопільський, 19 стріл. льв., 30 батальон стрільців, 41 черновецький батальон. Передрук з „Укр. Слова".

Як забезпечує червоноармійців та їх сімї робітничо-селянська влада України. Харків 1920. 16°, ст. 16.

Як переведено злуку? Спогади учасника. „Укр. Вістник". Ню-Йорк 1928, ч. 15.

Як пройшли на Волині 10 роковини смерти Симона Петлюри. „Нова Доба". Луцьк 1936, ч. 10, ст. 2—3; ч. 11, ст. 2.

Як творилась Українська Держава. „Вістник пол. літ. й життя". Відень 1918. 4°, ч. 34, ст. ; ч. 35/36, ст. 506—508; ч. 37, ст. 516—517; ч. 39, ст. 533—534; (київське повстання); ч. 40, ст. 540—542 (війна за незалежність).

Яковлів А. Паризька траґедія. „Збірник Пам. Сим. Петлюри". Прага 1930. 8° в., ст. 228—258.

Убивство С. Петлюри. Відомости про Шварцбарта. Процес. Як справа виглядала справді.

Якубські С. та О. Російсько-український словник військової терміноლогії. Держ. Вид-во України 1928. 16°, ст. 216.

Я. Л. З листопадових переживань. Уривок спомину з 1918/19 рр. „Кал. Черв. Кал." на 1927 р. Львів 1926. 8°, ст. 50—61.

Події у Львові.

Янів Віктор. „Укр. Заг. Енциклопедія — книга Знання". Львів—Станиславів—Коломия 1933. 8° в., кн. III, ч. 30, ст. 1277—1278. Укр. військовий діяч. Біоґр. дані.

Яновський Віктор, інж. „За Україну, за її долю..." „За Державність". Збірник 3. Каліш 1932. 8° в., ст. 172—191.

Базар, з 1 схемою.

Янушевський Г. Як вмирають повстанці. „Укр. Трибуна". Варшава 1922, ч. 20 (218), ст. 1.

Мінъки-Базар, 22. XI. 1921.

Янчевський Микола, ппол. Зі споминів. „За Державність". Збірник 2. Каліш 1930. 8° в., ст. 137-147.

Українізація. Творення Гайдамацьких курінів в Одесі і перші їх акції проти місцевих большевиків.

Янченко Ярослав. „Безчинства" „Русского Слова". „Вільне Слово". Зальцведель 1917, ч. 66, ст. 2. Полуботківці.

Ярбій Василь. Останні дні Старшинської Школи Піхоти У. Г. А. (Виїмки зі щоденника фреквентанта підхор. У. С. С. Казки). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°. ч. 3, ст. 16—17.

Дневник з днів 9, 10, 11, 16, 28, 30 жовтня і 6, 12, 13, 14, 16, 17 падолиста.

Ярбій Василь. У колі смерти. (Зі щоденника підхор. У. С. С.). „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 5, ст. 5—8.

Щоденник від 18. XI — 31. XII. 1919. Поділля Дунаївці — Н. Ушиця. УСС. Є це продовження статті того ж автора: „Останні дні Старшинської Школи Піхоти У. Г. А." в „Літопису Ч. К.". 1931, ч. 3, ст. 16—17.

Ярема У., сотник. Україна в таборі. Огляд культ.-просвітної діяльности в таборі української бриґади від червня 1919 р. до червня 1920 р. Нім. Яблонне 1920. 8°, ст. 44.

Яремич І. На горі Маківці. „Черв. Калина", збірник. Львів 1918. 8°, ст. 30—33.

Ярий Ріко, сотн. День слави в історії наших саперів. (Витяг з воєнного дневника — III. сап. сотні). „Кал. Черв. Кал." на 1925 р. Львів - Київ 1924. 8°, ст. 93—96.

Ярицький Олекса. На Тарасовій Могилі. „Кал. Черв. Кал." на 1936 р. Львів 1935. 8°, ст. 91—92. 1 пішa сотня С. С. Домарадський.

Ярич - Запільський. У большевицькій чрезвичайці. (Із записника старшини УГА). „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 10, ст. 17—19; ч. 11, ст. 10-14.

Зміст: При Начальній Команді. Большевицьке військо. Арешт і чрезвичайка. „Дамочки" і провокатори. Пригода сотника Мельниковича. Ґенерали У. Г. А. Ціріц і Микитка. Совітська тюрма. Китайська сторожа. Харч. Брацтво при Троїцькій церкві. Бандит Муха. Комашка ловить галичан. „Товарищ" Котовський. Слідство. Малий Івась з Рогатинщини. Командант города Розенберґ. На волі.

Ярмоленко П. Дні кубанської жалоби. „Наша Громада". Подєбради 1925, ч. 11/12, ст. 14—22.

Є про військо.

Яровий, коз. Спогади з минувшини. „Зал. Стрілець". Каліш 1922, ч. 28 (39), ст. 2.

Листопад 1920. Побут.

Яровий, коз. Спогади. „Залізний Стрілець". Каліш 1921, ч. 10 (21), ст. 2.

Курінь „Вільна Україна". Нова Ушиця 1920.

Яровий М. З діда прадіда козак. (Малюнок з часів першої большевицької навали на Україну в січнілютім 1918 р.). „Іл. кал. Канад. Українця" на 1926 рік. Вінніпеґ Ман. 8° в., ст. 59—64.

Ярополк. З бурхливих днів. Зимою 1919 р. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 13, ст. 2.

Вінниця. Зустріч зі старшинами от. Шепеля.

Ярополк. Панцирний дивізіон. „Воля". Відень 1921. 8°, т. 2, ч. 9/10, ст. 375—376.

СС. Листопад 1919. Вінниця. Воєнний образок.

Ярополк. Під Джуґастрою 3. мая 1920 р. „Воля". Відень 1921. 8°, т. 2, ч. 8, ст. 306—307.

Воєнний образок з кінця Зимового походу.

Ярополк. По Вкраїні широкій. (З походів Галицького війська). „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 9, ст. 3.

Уманщина. Бриґада Шепаровича. Весна 1920.

Ярополк. Спомини з часів Галицької Армії під большевиками. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 5, ст. 2.

Діється в околицях Вінниці. Повстанці Ангела.

Ярополк. Як Гуцули прищали галицьку ґрупу Кравса. „Укр. Прапор". Відень 1921, ч. 16, ст. 3.

Побут. Кичера над Черемошем. Ставлення населення.

Ярослав Мекелита. „Укр. Голос". Перемишль 1919, ч. 16, ст. 3.

Некрольоґ. Хор. УСС. Помер 28. XI. 1918 під Устриками.

Ярославин Сидір. Як ми ставали большевиками. „Літопис Ч. К.". Львів 1935. 4°, ч. 9, ст. 3—5.

1920. Начальний Ревком Галицької армії. Проба перейти Дністер. Арешт ґен. Микитки і Ціріца. Балта. Полевий штаб ЧУГА. Збори старшин для заснования ячейки.

Ярославенко Я. Стрілецькі пісні на фортепян зі словами. ? ?, ст. 64. Муз. накладня „Торбан".

Ярошевич Петро. „Укр. Заг. Енц. — Книга Знання". Львів—Станиславів—Коломия 1933. 8° в., кн. III, ч. 30, ст. 1286.

Укр. військовий діяч. біоґр. дані.

Ясенчук Теодос. В одного з наших полководців. Відвідини в ґенерал-четаря А. Кравса. „Рада". Львів 1928, ч. 42, ст. 5—6.

Ясінчук Лев. Стрілецькі Громади в Америці. „Літопис Ч. К.". Львів 1930. 4°, ч. 3, ст. 3—5.

Між инш. багато прізвищ був. учасників визвольної війни і їх діяльність. З 2 іл.

Ясновський, пор. Богданівці і Полуботківці. „Запорожець". Орґан Т-ва Запорожців. Париж 1937.

Ч. 7—8, січ.-лютий, ст. 9. Видає Пропаґандно-Референтаційна Ґрупа Т-ва.

Яськевич С. Кілька поправок до історії „Камянецької Спільної Юнацької Школи". „Літопис Ч. К.". Львів 1936. 4°, ч. 7/8, ст. 28.

Поправки до статей Мироновича і В. Євтимовича: До історії Камянецької Спільної Юнацької Школи в чч. 2 і 4 за 1936 в „Літопису Ч. К.".

Я. Т. Два документи з листопадових днів. „Рада". Львів 1928, ч. 104.

Накази Нач. Команди Укр. Війська за підписом полк. Стефанова з 12. XI. і 15. XI. 1918 р.

Яців Нестор. Один з найкращих. Начерк військових заслуг бл. п. Юліяна Головінського. „Літопис Ч. К.". Львів 1932. 4°, ч. 9, ст. 23.

Причинок до біоґрафії.

Яців Нестор. Романів хутір. (Спомин-фраґмент). „Кал. Черв. Кал." на 1923 р. Львів - Київ. 1922, 8°, ст. 122—124.

6-а бриґ. І-го копусу. 8. X. 1919. Проти денікінців.

Яцків Михайло. До історії Коша У. С. В. Від самого початку аж по кінець марта 1916 р. на основі зібраних на місці записок. „Стр. Кал.-альманах" на 1917 р. Львів 1917, 8°, ст. 95—111.

Я. Ч. Стрілецьке свято. „Стр. Думка". Староконстянтинів 1919, ч. 50, ст. 1.

Ідеольоґія С. С.

Я. Ч. Стрілецький прапор. „Стр. Думка". Староконстянтинів 1919, ч. 49. ст. 1.

Ідеольоґія С. С.

Ященко Мусій. Що то було? „За Державність". Збірник 2. Каліш 1930. 8° в., ст. 125—136.

III. 1919. Окрема інж. сотня СС. Бердичів. Панцирник „Стрілець". Юнацька школа з полк. Петровим. Сіра дивізія з полк. Палієм. Залізнична дивізія з от. Вовком. СС і ком. ґрупи Сулківський.

Від Адміністрації

З цим числом висилаємо другий аркуш споминів А. Камінського „В волинській тихій стороні" лише тим П. Т. Передплатникам, що заплатили біжучу передплату. Залягаючих з передплатою П. Т. Передплатників просимо негайно вирівняти свої залеглости, а тоді вишлемо і їм цей черговий аркуш безплатного додатку.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 2. / Лютий 1939.

ЗМІСТ:

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kałyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj.
Redaktor: Wasyl Sofroniw-Łewyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький.
Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.